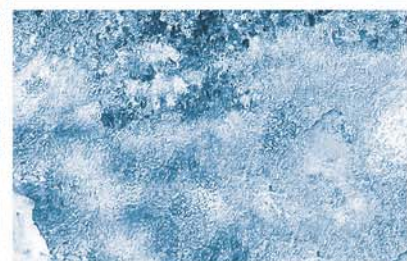

**Aleksandra Stępniaak
Agnieszka Tomaszewska**

INSTYTUT
NA RZECZ
EKOROZWOJU

UBÓSTWO ENERGETYCZNE A EFEKTYWNOŚĆ ENERGETYCZNA

analiza problemu i rekomendacje

Wydawca:

Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju
ul. Nabelaka 15, lok. 1, 00-743 Warszawa
tel. 22 851-04-02, -03, -04, faks 22 851-04-00
e-mail: ine@ine-isd.org.pl, <http://www.ine-isd.org.pl>

Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju (InE) jest pozarządową organizacją typu think-tank powstałą w 1990 r. z inicjatywy kilku członków Polskiego Klubu Ekologicznego. InE zajmuje się promowaniem i wdrażaniem zasad oraz rozwiązań służących zrównoważonemu rozwojowi Polski, dążąc do jej proekologicznej restrukturyzacji. W swojej działalności kieruje się misją: budowania pozytywnych relacji między rozwojem społecznym i gospodarczym a ochroną środowiska oraz występowania w interesie obecnego i przyszłych pokoleń. Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju współpracuje z krajowym i europejskim ruchem pozarządowym. Instytut ma doświadczenie w tworzeniu strategii ekorozwoju wspólnie ze społecznościami lokalnymi – ich samorządami i partnerami społecznymi, ekologicznymi i partnerami otoczenia biznesu. Opracowania InE wykorzystują parlamentarzyści, administracja rządowa i samorządowa, naukowcy, studenci i uczniowie.

Instytucje i osoby pragnące wesprzeć działalność na rzecz ekorozwoju mogą dokonywać wpłat na konto: Bank PeKaO SA, II Oddział w Warszawie

Wpłaty w PLN: 92 1240 1024 1111 0000 0267 8197

Redakcja językowa: Jolanta Zientek-Varga

Projekt graficzny: Wydawnictwo Wiatr s. c.

Skład komputerowy: Leszek Kosmański

Druk i oprawa: GRAFIX Centrum Poligrafii, ul. Bora Komorowskiego 24, 80-377 Gdańsk

© Copyright by Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2013

ISBN: 978-83-89495-xx-x

Wydrukowano na papierze ekologicznym

Publikacja powstała w ramach projektu „Efektywność energetyczna” finansowanego ze środków Europejskiej Fundacji Klimatycznej.

Aleksandra Stępnik
Agnieszka Tomaszewska

**UBÓSTWO ENERGETYCZNE
A EFEKTYWNOŚĆ ENERGETYCZNA**
analiza problemu i rekomendacje

Warszawa, 2013

SPIS TREŚCI

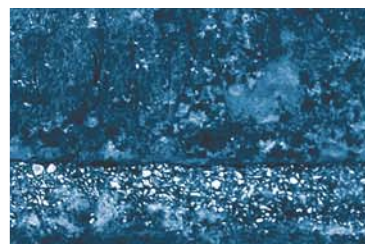
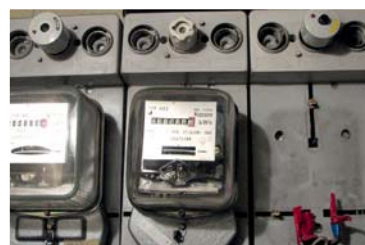
SPIS TABEL I WYKRESÓW	2
SPIS SKRÓTÓW	3
WSTĘP	4
WPROWADZENIE	5
UBÓSTWO ENERGETYCZNE – O CO CHODZI?	5
Czym zatem jest ubóstwo energetyczne?	6
Prekursor w badaniach nad ubóstwem energetycznym.	7
UBÓSTWO ENERGETYCZNE W EUROPIE	8
ZASIĘG PROBLEMU W POLSCE	13
EFEKTYWNOŚĆ ENERGETYCZNA A UBÓSTWO ENERGETYCZNE	15
CO NA TO PRAWO?	17
Prawo unijne	17
Wielka Brytania	18
Polska	19
JAK PRZECIWDZIAŁAĆ UBÓSTWU ENERGETYCZNEMU? – przykłady z Europy	20
JAK DZIAŁAMY W POLSCE?	24
PODSUMOWANIE - CO JESZCZE MOŻNA ZROBIĆ?	27
BIBLIOGRAFIA	30

SPIS TABEL I WYKRESÓW

Tabela 1. Jakość mieszkań w Europie z wyszczególnionymi trzema rodzajami problemów przedstawiona w procentowym udziale mieszkańców borykających się z nimi w stosunku do całego społeczeństwa w 2009 r.	10
Tabela 2. Udział wydatków związanych z energią w całkowitym budżecie gospodarstwa domowego w procentach oraz odpowiadające temu kwoty w złotych w latach 2005-2009	13
Tabela 3. Programy walki z ubóstwem energetycznym realizowane w krajach UE	22
Wykres 1. Zagrożenie ubóstwem w Polsce w 2010 r.	6
Wykres 2. Procentowy udział wydatków na energię (energia elektryczna, energia ciepła, gaz, paliwa płynne, paliwa stałe) w całkowitym budżecie domowym w 2005 r.	11
Wykres 3. Ubóstwo energetyczne w Wielkiej Brytanii w latach 1996, 1998, 2001-2010 w gospodarstwach domowych (z wyróżnieniem wrażliwych)	12
Wykres 4. Ubóstwo energetyczne i ceny paliw w Anglii w latach 1996, 1998, 2001-2010	13
Wykres 5. Wpływ podwojenia cen energii na wzrost cen w gospodarce w 2009 r.	16

SPIS SKRÓTÓW

AGD	artykuły gospodarstwa domowego
AIE	fr. <i>Agence Internationale de l'Énergie</i> , Międzynarodowa Agencja Energii
EDI	ang. <i>Energy Development Index</i> , Indeks Rozwoju Energetycznego
EPEE	ang. <i>The European Partnership for Energy and the Environment</i> , Europejskie Partnerstwo na rzecz Energii i Środowiska
EU-SILC	ang. <i>European Union Statistics on Income and Living Conditions</i> , Europejskie badanie warunków życia ludności
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IEA	ang. <i>International Energy Agency</i> , Międzynarodowa Agencja Energii
kWh	kilowatogodzina - jednostka energii i ciepła
MAE	Międzynarodowa Agencja Energii
NFOŚiGW	Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
NRW	Nadrenia Północna-Westfalia
UE	Unia Europejska
UK	<i>The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland</i> , Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej
OECD	ang. <i>The Organisation for Economic Co-operation and Development</i> , Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
OPS	Ośrodki Pomocy Społecznej
OPR	Ośrodki Pomocy Rodzinie
OZE	odnawialne źródła energii
PO	Program Operacyjny np. Kapitał Ludzki, unijny program wsparcia finansowego
SOB	społeczna odpowiedzialność biznesu
URE	Urząd Regulacji Energetyki

WSTĘP

Ubóstwo energetyczne nie jest popularnym tematem politycznych dyskusji czy projektów realizowanych w Polsce. Tymczasem coraz częściej mamy do czynienia z tym zjawiskiem na co dzień, zwłaszcza w mniejszych miejscowościach i wśród osób z tzw. grup wrażliwych społecznie.

W Polsce i w innych krajach Europy skala ubóstwa energetycznego drastycznie rośnie. Dlatego pilnie należy zająć się tym problemem. Jednym z ważniejszych czynników sprzyjających ubóstwu energetycznemu jest kryzys gospodarczy. Utrata pracy oznacza brak środków na życie. Nie stać nas na regularne opłacanie czynszu i innych rachunków. Zaczyna brakować pieniędzy na zakup opału czy regulowanie rachunków za prąd. Zmuszeni jesteśmy ograniczyć ogrzewanie. Warunki lokalowe pogarszają się, co odbija się na zdrowiu i samopoczuciu. To scenariusz, który powtarza się coraz częściej...

Jednym z istotniejszych sposobów walki z ubóstwem energetycznym jest poprawa kondycji energetycznej budynków. Zauważyła to Komisja Europejska w najnowszej dyrektywie w sprawie efektywności energetycznej (dyrektywa 2012/27/WE⁽¹⁾), którą każdy z krajów członkowskich ma obowiązek wdrożyć do czerwca 2014 r. Dobrze by się stało, aby w Polsce, przy okazji prac legislacyjnych związanych z dyrektywą, tematowi ubóstwa energetycznego poświęcono więcej uwagi i przewidziano programy wsparcia dla osób najuboższych.

Walka z ubóstwem energetycznym poprzez poprawę efektywności energetycznej może też przynieść wiele korzyści gospodarczych m.in. dać impuls na rynku budowlanym, gdzie w ostatnim czasie upadło wiele firm z powodu braku nowych kontraktów. Firmy te mogłyby się zająć termomodernizacją. Takie podejście sprzyjałoby także tworzeniu nowej oferty usług dla gospodarstw domowych - doradztwa energetycznego czy wymiany i montażu bardziej efektywnego energetycznie sprzętu, systemu ogrzewania albo urządzeń do kontroli zużycia energii.

Aby walczyć z ubóstwem energetycznym w Polsce, potrzebne są dobre regulacje, które nie tylko uwzględnią zasiłki dla odbiorcy wrażliwego, lecz także będą stymulować proefektywnościowe zachowania i inwestycje. Regulacje te powinny dawać możliwość tworzenia nowych lokalnych miejsc pracy oraz przyczyniać się do wzrostu konkurencyjności cenowej energooszczędnych towarów i usług.

Program pomocy odbiorcy wrażliwemu, dostosowany do potrzeb Polski, powinien być - naszym zdaniem - powiązany ze zrównoważonym rozwojem gospodarczym oraz poprawą warunków życia. W konsekwencji wyższej jakości energetycznej mieszkań i domów, mniej osób zapada na choroby związane z niedograniem, a więc mniej środków trzeba przeznaczać na leczenie.

Niniejszym opracowaniem Instytut na rzecz Ekorozwoju chce zainicjować dyskusję na ten ważny społecznie problem i zachęcić Państwa do udziału w wypracowaniu najlepszych rozwiązań politycznych, biznesowych i systemowych.

Instytut na rzecz Ekorozwoju,
Warszawa, marzec 2013 r

(1) Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/27/UE z 25 października 2012 r. w sprawie efektywności energetycznej, zmiany dyrektyw 2009/125/WE i 2010/30/UE oraz uchylenia dyrektyw 2004/8/WE i 2006/32/WE. Tekst mający znaczenie dla EOG.

WPROWADZENIE

Analiza, którą mają Państwo przed sobą, w sposób kompleksowy omawia definicję ubóstwa energetycznego – uwarunkowania, które sprzyjają powstawaniu tego zjawiska, a także sposoby przeciwdziałania. W opracowaniu przedstawiamy stan prawny w Europie i w Polsce oraz analizę zagranicznych programów walki z ubóstwem energetycznym, które przy okazji zakładają poprawę efektywności energetycznej. Uważamy, że w naszych warunkach takie programy są kluczowe, gdyż to budynki zużywają w Polsce najwięcej energii.

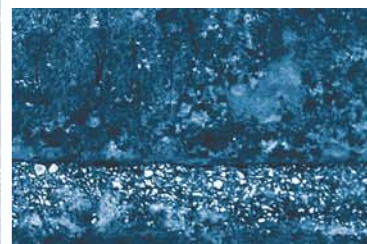
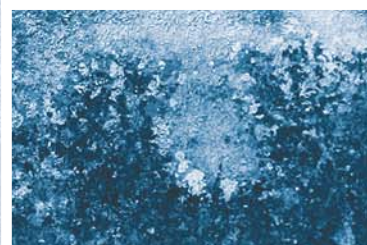
W rozdziale poświęconym efektywności energetycznej w prosty sposób wyjaśniamy zależność między poziomem ubóstwa energetycznego a sposobem gospodarowania energią, pokazując jednocześnie, jakie korzyści wynikają z racjonalnego jej użytkowania. Na zakończenie opracowania prezentujemy liczne nasze rekomendacje, a także wynikające z badań i raportów przygotowanych przez specjalistów z dziedziny energetyki i ubóstwa energetycznego.

UBÓSTWO ENERGETYCZNE – O CO CHODZI?

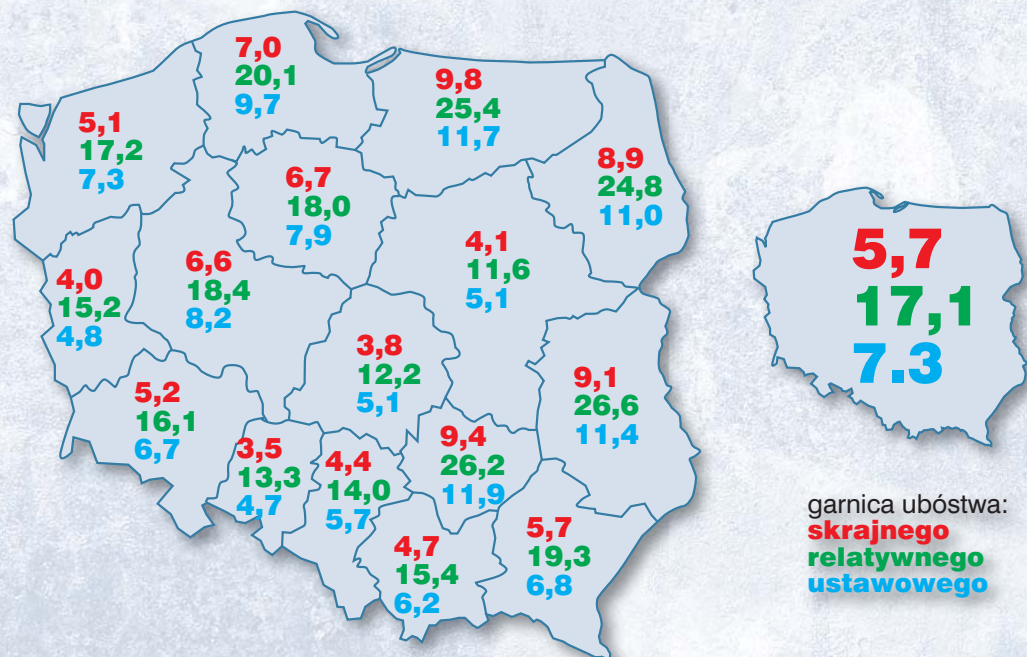
Znaczenie pojęcia „ubóstwo” jest powszechnie znane. To inaczej bieda, niedostatek, jednym słowem niewystarczająca ilość lub brak środków materialnych potrzebnych do zaspokojenia podstawowych potrzeb jednostki, niezbędnych do jej funkcjonowania i rozwoju. To tak zwane podejście absolutne.

O ubóstwie można mówić również w przypadku nierówności materialnej między członkami społeczności, jeśli poziom życia w jednym z gospodarstw domowych jest zdecydowanie niższy niż w pozostałych. To podejście względne.

W różny sposób można też wyznaczać granice ubóstwa – jako skrajne – tzw. minimum egzystencji obliczane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, kiedy bierze się pod uwagę jedynie te potrzeby, których nie można odłożyć w czasie, a ich niezaspokojenie prowadzi do wyniszczenia biologicznego; realne – będące połową średnich wydatków wszystkich gospodarstw domowych lub - ustawowe, równe kwocie, która uprawnia do otrzymania wsparcia finansowego z środków pomocy społecznej. [25] Na wykresie 1. przedstawiono stopień zagrożenia ubóstwem w Polsce na podstawie danych z 2010 r.

Wykres 1. Zagrożenie ubóstwem w Polsce w 2010 r.

Źródło: Dr Piotr Kurowski, „Ubóstwo energetyczne jako problem społeczny” - prezentacja na Konferencji Instytutu na rzecz Ekorozwoju „Alternatywa energetyczna dla Polski – wymiar regionalny, na przykładzie województwa podkarpackiego”, Rzeszów, 27 września 2011. [13]

Można mówić również o ubóstwie subiektywnym, czyli postrzeganiu własnego położenia przez jednostkę. Pojęcie ubóstwa, poza aspektami ekonomicznymi, może odnosić się również do kwestii rozwojowych czy intelektualnych.

Czym zatem jest ubóstwo energetyczne?

Najprościej można powiedzieć, że ubóstwo energetyczne występuje wtedy, gdy utrzymanie w domu komfortowej temperatury stanowi dla nas problem, nie mamy środków, by opłacić rachunki za ogrzewanie, naprawić niedziałający system grzewczy lub zainstalować nowy; w domu czy mieszkaniu jest ciągle zimno i wilgotno, a my często z tego powodu chorujemy. [11]

Ubóstwo energetyczne to jednak nie tylko brak komfortu związanego z odpowiednią temperaturą w domu, lecz także trudności z podgrzaniem wody czy oświetleniem; nie wspominając o możliwości korzystania z wydawałoby się podstawowych urządzeń domowych - lodówki, pralki, kuchenki gazowej lub elektrycznej, radia, telewizora, komputera i internetu. Pojęcie to oznacza zatem brak dostępu do energii rozumianej jako prąd, ciepło i gaz głównie z powodów finansowych, a także niemożność opłacenia rachunków, dokonania odpowiednich modernizacji, zakupu systemów czy urządzeń.

Gdy patrzeć na problem z perspektywy globalnej, wówczas okazuje się, że w wielu miejscach na świecie jego powodem nie są jedynie warunki finansowe, ale przede wszystkim brak dostępu do

usług energetycznych. Według Międzynarodowej Agencji Energetycznej (MAE)⁽²⁾ prawie 1,3 mld ludzi⁽³⁾ nie ma możliwości korzystania z energii elektrycznej z powodu braku dostępu do niej. Problem ten w największym stopniu dotyka krajów Afryki – boryka się z nim około 57 proc. populacji⁽⁴⁾, w krajach rozwijających się Azji – 18 proc., na Bliskim Wschodzie – dziewięć proc. i w Ameryce Łacińskiej – sześć proc. Istotnym problemem jest również brak dostępu do nowoczesnych urządzeń kuchennych, wskutek czego około 2,6 mld ludzi, co stanowi około 38 proc. światowej populacji, nadal w tradycyjny sposób wykorzystuje biomasę do gotowania posiłków⁽⁵⁾. [27]

MAE opracowała Indeks Rozwoju Energetycznego (EDI), który ma pomóc w określeniu poziomu ubóstwa energetycznego na świecie. Wskaźnik ten mierzy krajowy rozwój energetyczny na poziomie społeczeństwa i gospodarstw domowych. Przy obliczeniach bierze się pod uwagę zużycie energii w gospodarce krajowej oraz w mieszkalnictwie w przeliczeniu na osobę, udział nowoczesnych paliw w całkowitym zużyciu energii w sektorze mieszkalnictwa oraz procent ludności z dostępem do energii. W ciągu ostatniej dekady (od 2002 r.) największy wzrost EDI odnotowano w Chinach, Tajlandii, Salwadorze, Argentynie, Urugwaju, Wietnamie i Algierii⁽⁶⁾, co oznacza, że w tych państwach nastąpił największy postęp w rozwoju energetycznym badanych regionów. Najniższa wartość wskaźnika przypada na kraje Regionu Afryki Subsaharyjskiej.[45]. Problem ubóstwa energetycznego nie dotyczy jednak wyłącznie regionów najbiedniejszych, lecz także, i to w znacznym stopniu, bogatych krajów europejskich. Ubóstwo energetyczne, poza czynnikami ekonomicznymi, obejmuje też aspekty rozwojowe i intelektualne. Uniemożliwia bowiem m.in. korzystanie z nowoczesnych technologii informacyjnych np. internetu.

Mimo prowadzonych różnorodnych badań i powstania licznych opracowań na temat ubóstwa energetycznego, temat nadal nie jest wystarczająco rozpoznany. Na przykład w Polsce, mimo iż ogólną problematykę ubóstwa bada się od lat 20. XX wieku, zagadnienie ubóstwa energetycznego jest pojęciem nowym, niebadanym i niezdefiniowanym.

Prekursor w badaniach nad ubóstwem energetycznym.

Problem najwcześniej dostrzeżono w Wielkiej Brytanii i kraj ten ma największe doświadczenie w badaniu ubóstwa energetycznego i w przeciwdziałaniu temu zjawisku.

(2) MAE działa od listopada 1974 r. w ramach Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), jej celem jest wdrożenie międzynarodowego programu energetycznego.

(3) z ponad siedmiu mld żyjących na świecie, co stanowi około 19 proc.

(4) Najtrudniej jest w Ugandzie – 92 proc. obywateli bez dostępu do prądu, w Republice Konga i Tanzanii – 85 proc., w Kenii – 82 proc.

(5) W Afryce 68 proc. populacji, w krajach rozwijających się Azji – 51 proc., w Ameryce Łacińskiej – 14 proc., na Bliskim Wschodzie – pięć proc.

(6) Wskaźnik wyznaczono dla 80 krajów rozwijających się Afryki, Azji, Ameryki Łacińskiej i Bliskiego Wschodu.

Już wiele lat temu zauważono, że zimą odnotowuje się w UK wyższy wskaźnik zgonów niż w innych krajach Europy Zachodniej, zwłaszcza wskutek powikłań po chorobach spowodowanych niedograniem organizmu. Po rozpoznaniu problemu okazało się, że wiele najbiedniejszych rodzin, z powodu braku środków, nie może zapewnić sobie komfortu przebywania w suchych i ogrzanych pomieszczeniach. Dostrzeżono też, że wśród niektórych grup społecznych problem występuje częściej. Zaliczono do nich: pary młode i pary w starszym wieku, pary z niesamodzielnym dzieckiem lub dziećmi, a także samotnych rodziców, rodziny wielodzietne, osoby starsze samotnie żyjące oraz mniejszości etniczne. [6]

Działania, celem których było przeciwdziałanie zjawisku, poprzedzono dokładniejszym rozpoznaniem. Wypracowano definicję ubóstwa energetycznego, która do dziś jest jedynym formalnie przyjętym określeniem zjawiska. Zgodnie z nią, gospodarstwa domowe znajdujące się w stanie ubóstwa energetycznego⁽⁷⁾ to te, w których na utrzymanie dostatecznego poziomu ogrzewania, czyli temperatury na poziomie 21°C w pomieszczeniach głównych oraz 18°C w pozostałych, przeznaczają się więcej niż 10 proc. dochodu. [22]

Wzięto pod uwagę wszelkie wydatki związane z użytkowaniem energii w domu, a więc nie tylko ponoszone na ogrzewanie, lecz także na podgrzanie wody, gotowanie, oświetlenie i stosowanie urządzeń elektrycznych. W Wielkiej Brytanii przyjęto również modelowy wskaźnik ubóstwa energetycznego – stosunek kosztów paliw rozumianych jako iloczyn zużycia paliwa i jego ceny, oraz dochodu gospodarstwa domowego:

$$\text{wskaźnik ubóstwa energetycznego} = \frac{\text{koszty paliw (zużycie x cena)}}{\text{dochód}}$$

W przypadku, gdy wartość wskaźnika jest większa od 0,1, gospodarstwo domowe, dla którego dokonywano obliczeń, znajduje się w sytuacji ubóstwa energetycznego. [22]

Dochód może być liczony w dwojaki sposób, ale w obu przypadkach bierze się pod uwagę wartość netto – pomniejszoną o podatki i ubezpieczenia. Podstawowa definicja dochodu zawiera sumę dochodów wszystkich członków gospodarstwa domowego. W pełnej definicji bierze się dodatkowo pod uwagę fundusze uzyskane z zasiłków i zapomóg.

Jeśli chodzi o koszty paliw, to przyjmuje się w obliczeniach wybrany model, a nie rzeczywiste opłaty. Jest on oparty na połączeniu wymagań dotyczących zużycia paliw i ich ceny. Podstawowym założeniem jest zapewnienie w gospodarstwie domowym odpowiedniego poziomu ogrzewania (zgodnie z definicją ubóstwa energetycznego) oraz realizacji innych potrzeb. Bierze się przy tym pod uwagę wielkość domu/ mieszkania oraz założenie, że średnio 55 proc. energii wykorzystuje się na potrzeby grzewcze, 30 proc. - na oświetlenie i urządzenia elektryczne, w przybliżeniu 10 proc. na podgrzanie wody, a pozostałą część – do gotowania. [22]

UBÓSTWO ENERGETYCZNE W EUROPIE

Według szacunków zawartych w publikacji EPEE⁽⁸⁾ z 2009 r., w Europie w stanie ubóstwa energetycznego pozostaje 50-125 milionów osób i liczba ta będzie systematycznie rosła. Problem ten, mimo że nie we wszystkich krajach dostrzeżony i rozpoznany, jest istotnym zagadnieniem. Wymaga dokładniejszych badań oraz wdrażania działań zapobiegawczych.

(7) ang. fuel poverty.

(8) European Fuel Poverty and Energy Efficiency – europejski program realizowany przez partnerów z Francji, Belgii, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii i Włoch [20];

Co wpływa na występowanie i skalę zjawiska? Zgodnie z przyjętą w Wielkiej Brytanii definicją, z ubóstwem energetycznym mamy do czynienia w przypadku gospodarstw, w których koszty energii, głównie ogrzewania, stanowią – jak wcześniej wspomniano - ponad 10 proc. dochodu. Wynika z tego, że im droższa energia, im więcej się jej zużywa oraz im niższe dochody, tym większe zagrożenie ubóstwem energetycznym. Dochodzą do tego złe warunki mieszkaniowe – nieszczelne okna, przeciekające dachy, wilgotne ściany i fundamenty lub brak ocieplenia budynku, a także problemy z systemem grzewczym – jego brak, awarie lub nieefektywność. Czynniki te utrudniają utrzymanie odpowiedniej temperatury w domu, a także podnoszą zużycie energii, a co za tym idzie koszty.

Niestety, często wszystkie te aspekty występują razem – w budynkach o gorszym stanie technicznym mieszkają przeważnie rodziny uboższe. Nie dość, że brakuje im funduszy na poprawę jakości budynków lub z powodu stanu własności zajmowanych lokali nie mogą tego zrobić⁽⁹⁾, to dodatkowo ogrzanie mieszkań wymaga większych nakładów energii, co z kolei implikuje wyższe rachunki. Paradoksalnym może wydawać się fakt, że kraje południowe np. Portugalia i Grecja, o ciepłym i łagodnym klimacie, mają tak duże problemy z utrzymaniem odpowiedniej temperatury w domach czy z jakością techniczną budynków (Tabela 1.). Dodatkowo w krajach tych notuje się jeden z wyższych odsetek zgonów zimą związanych z niedograniem organizmu. [36] Przyczyna jest prosta. Mieszkańcy nie są przygotowani na gorsze warunki pogodowe i nie mają świadomości skutków zdrowotnych wyziębienia organizmu, tak jak osoby mieszkające na obszarach o ostrych zimach. Ale przede wszystkim tylko nieznaczny procent domów jest przygotowany na spadki temperatur. W większości brakuje izolacji ścian, podwójnych szyb w oknach czy szczelnych dachów.

W opozycji do państw południowych są m.in. kraje skandynawskie, gdzie odsetek domów niespełniających standardów technicznych lub niewystarczająco ogrzanych jest znikomy (Tabela 1.). W Szwecji czy Finlandii problem ubóstwa energetycznego jest niezauważalny. Ostatnio jednak pojawiają się głosy, że problem może stać się realny w Szwecji, na skutek wdrożenia zapisów nowej dyrektywy o efektywności energetycznej, w której zakłada się indywidualne rozliczenia za zużyty energię. W Szwecji koszty energii ujęte są w czynszu, zatem to właścicielom budynków zależy na najefektywniejszym wykorzystaniu energii, co jest zachętą do prac renowacyjnych, a mieszkańcy w mniejszym stopniu są zagrożeni niedograniem mieszkań z powodu problemów finansowych. [41]

(9) Duży odsetek mieszkań w miastach znajduje się w starej zabudowie komunalnej i mieszkańcy nie są ich właścicielami;

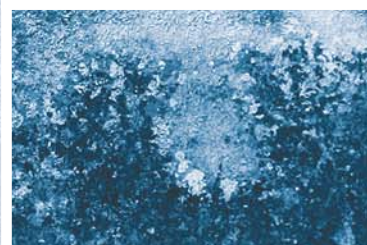

Tabela 1. Jakość mieszkań w Europie, z wyszczególnionymi trzema rodzajami problemów, przedstawiona w procentowym udziale mieszkańców borykających się z nimi w stosunku do całego społeczeństwa w 2009 r.

	Niemcy	Austria	Belgia	Bułgaria	Dania	Hiszpania	Finlandia	Francja
1	14,0	15,3	15,2	23,9	7,8	17,6	4,9	12,6
2	5,5	2,9	5,1	64,2	1,5	6,2	1,3	5,5
3	3,6	4,2	5,9	32,1	2,6	5,5	7,5	7,5
	Węgry	Irlandia	Włochy	Holandia	Szwecja	Portugalia	Rumunia	Grecja
1	14,5	13,2	20,5	14,2	6,6	19,2	22	17,6
2	8,9	4,1	10,6	1,3	1,4	28,5	22	15,7
3	20,7	11,2	11	2,1	4,7	6,1	25,2	18,9
				Polska	Wielka Brytania		Unia Europejska	
1				17,6	14,6		15,9	
2				16,3	5,8		9,2	
3				12,5	4,7 ⁽¹⁰⁾		8,8	

Źródło: 1,2 - Les conditions de logement en Europe, Observatoire des inégalités, 7 kwietnia 2011 r / - za Eurostat 3 - La pauvreté à travers les conditions de vie en Europe, Observatoire des inégalités, 17 maja 2011 r. - za Eurostat

1 – problem z warunkami mieszkaniowymi – przeciekający dach, ściany, mokre fundamenty, wilgoć w domu/ mieszkaniu;

2 – problem z utrzymaniem odpowiedniej temperatury w domu/ mieszkaniu;

3 – zaległe rachunki za energię (gaz, prąd, wodę).

Z kolei w Danii prawie nie występuje (znikomy udział procentowy) problem zaległości spłat rachunków za energię. Także nie ma tam problemu ubóstwa energetycznego. To efekt traktowania efektywności energetycznej jako priorytetu w polityce i gospodarce.⁽¹¹⁾

Kraj, w którym problem utrzymania odpowiedniej temperatury w lokalach mieszkalnych także jest marginalny, to Austria. Wyniki badań dochodów i warunków życia EU-SILC wskazują, że jedynie około trzech proc. austriackiego społeczeństwa, czyli 237 tys. mieszkańców nie jest w stanie zapewnić i utrzymać w domach odpowiedniej temperatury. [35] Mimo to szacuje się, że w Austrii co dziesiąte gospodarstwo domowe wydaje na energię ponad 10 proc. dochodów. Wzrost cen energii elektrycznej i gazu sprawił, że średni udział wydatków na energię w budżetach domowych najuboższych gospodarstw wzrósł w latach 2004-2009 z 5,6 do 8,3 proc. [12]

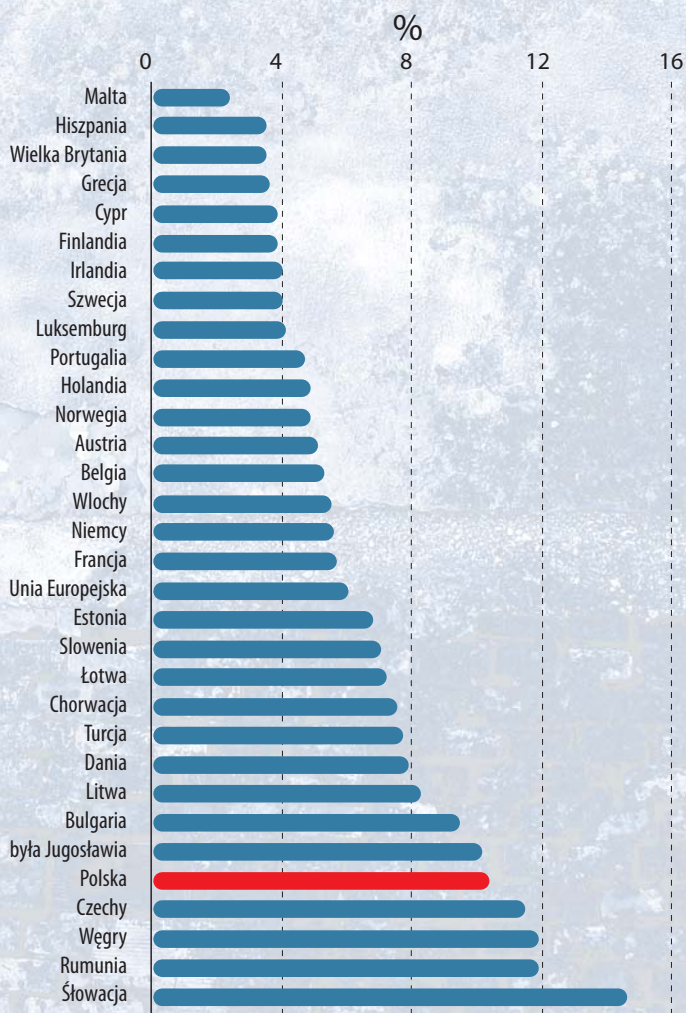
Z podobnym problemem boryka się społeczeństwo niemieckie. W Niemczech systematycznie wzrasta udział wydatków na energię w całkowitym budżecie gospodarstw domowych – w latach

(10) Dane z 2008 r

(11) Więcej na ten temat w niniejszej publikacji w rozdziale poświęconym efektywności energetycznej.

1999-2005 z 5,9 do 7,2 proc. W przypadku mieszkańców z grupy o najniższych dochodach udział ten wynosi 14-17 proc. [3] Natomiast z badań przeprowadzonych w 2009 r. w Nadrenii Północnej-Westfalii (NRW) wynika, że około 20 proc. populacji wydaje ponad 13 proc. dochodu na cele energetyczne.[4] Najwięcej na energię wydają jednak mieszkańcy krajów Europy Środkowej i Wschodniej (Wykres 2.).

Wykres 2. Procentowy udział wydatków ponoszonych na energię (energia elektryczna, energia ciepła, gaz, paliwa płynne, paliwa stałe) w całkowitym budżecie domowym w 2005 r.

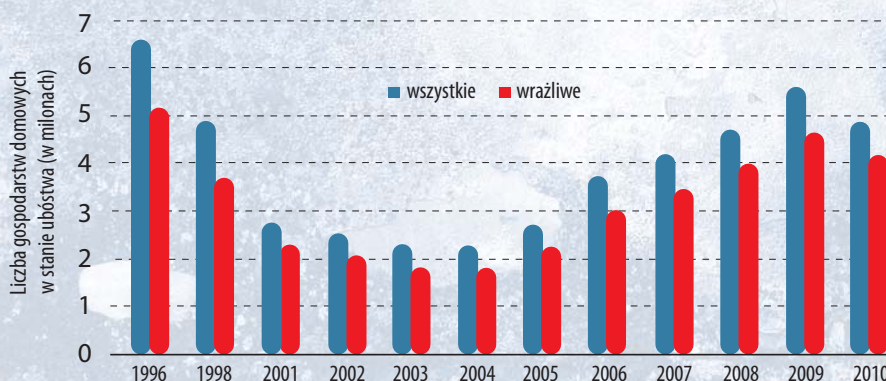
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Przyczyną takiego rozkładu kosztów może być fakt, że w państwach zachodnich ogólny poziom wydatków związanych z utrzymaniem gospodarstwa domowego jest wyższy (stąd niższy procentowy udział jednej ze składowych – kosztów energii), a także, że jest wyższy poziom efektywności energetycznej sektora oraz wykorzystania energii przez użytkowników końcowych. Jeśli założyć wzrost cen energii, to można spodziewać się, że ten i tak wysoki ułamek budżetu stanowiący koszty energii będzie rósł, a co za tym idzie, kraje te będą bardziej zagrożone ubóstwem energetycznym. Dlatego istotne jest podnoszenie efektywności energetycznej, co może zmniejszyć poziom zużycia energii. [15]

W lipcu 2010 r. na wniosek rządu Belgii, przygotowującego się do objęcia prezydencji w Radzie Unii Europejskiej, Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny opracował opinię z sugestią, by podczas przygotowania przyszłych unijnych propozycji dotyczących polityki energetycznej, uwzględniać kwestię ubóstwa energetycznego. Zaapelował też, by UE przyjęła wspólną i ogólną definicję ubóstwa energetycznego, którą mogłyby stosować państwa członkowskie. [46]

Wielka Brytania⁽¹²⁾ jako pierwsza rozpoczęła badania nad ubóstwem energetycznym i powtarza je systematycznie, przez co dane dotyczące tego kraju są najbardziej aktualne i wyczerpujące. Dlatego na przykładzie danych z Wielkiej Brytanii można poznać i zrozumieć zależności kształtujące poziom ubóstwa energetycznego.

Wykres 3. Ubóstwo energetyczne w Wielkiej Brytanii w latach 1996, 1998, 2001-2010 w gospodarstwach domowych (z wyróżnieniem wrażliwych⁽¹³⁾)

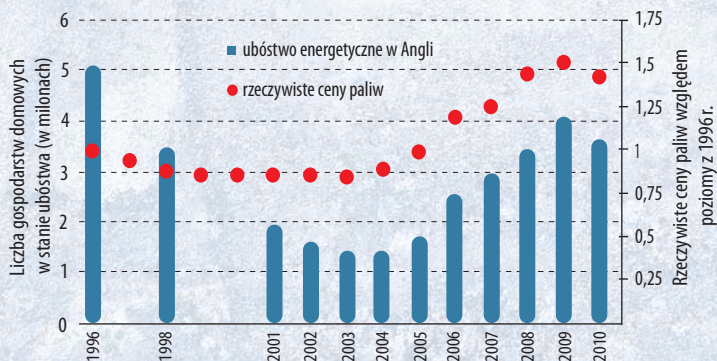
Źródło: opracowanie własne na podstawie Annual Report on Fuel Poverty Statistics 2012, Department of Energy and Climate Change, May 2012.

Występuje wyraźna zależność między ceną energii a poziomem omawianego problemu. W latach 1996 – 2003 następował systematyczny i wyraźny spadek liczby gospodarstw domowych będących w stanie ubóstwa energetycznego. Działo się tak przede wszystkim w efekcie obniżenia cen za energię, lecz także stopniowego wzrostu dochodów mieszkańców oraz częstszego stosowania środków podnoszących efektywność zużywanej energii – zmian zachowań i urządzeń. Niestety w dłuższej perspektywie to nie wystarczyło. Od 2004 r. z powodu wyraźnego wzrostu cen energii – nieproporcjonalnie wyższego w stosunku do wzrostu poziomu dochodów – podniósł się poziom ubóstwa energetycznego w Wielkiej Brytanii.

(12) Dane i wykresy dla Wielkiej Brytanii pochodzą z Annual Report on Fuel Poverty Statistics 2012, Department of Energy and Climate Change, May 2012.

(13) wrażliwych m.in. na zmiany cen energii – najuboższych, potencjalnie najbardziej zagrożonych ubóstwem energetycznym.

Wykres 4. Ubóstwo energetyczne i ceny paliw w Anglii w latach 1996, 1998, 2001-2010

Źródło: na podstawie Annual Report on Fuel Poverty Statistics 2012, Department of Energy and Climate Change, May 2012.

Dopiero w 2010 r. kombinacja wzrostu dochodu (największy wpływ) oraz dbałości o efektywność wykorzystania energii przeważyły stale rosnące ceny i odnotowano pierwszy od 2003 r. spadek poziomu ubóstwa energetycznego. Dodatkowo w tym roku przez moment ceny energii nie rosły, co - jak widać na wykresie - już w roku następnym zmieniło się, powracając do trendu zwyżkującego. Na pewno wpłynie to na przyszły (nie objęty analizą) poziom ubóstwa energetycznego.

ZASIĘG PROBLEMU W POLSCE

W Polsce udział wydatków związanych z energią w całkowitym budżecie gospodarstw domowych jest, na tle pozostałych krajów europejskich, wysoki⁽¹⁴⁾. Tabela 2. pokazuje, jak wyglądało to procentowo w przeliczeniu na jedną osobę miesięcznie w latach 2005-2009, a także, jakim średnim kwotom odpowiadały te wartości w podanym okresie.

Tabela 2. Udział wydatków związanych z energią w całkowitym budżecie gospodarstwa domowego (w procentach) oraz odpowiadające temu kwoty w złotych w latach 2005-2009

	2005	2006	2007	2008	2009
Wydatki na energię [%]	11,0	11,6	10,4	10,7	11,2
Wydatki na energię [PLN]	75,83	86,11	84,61	96,36	107,64

Źródło: Piotr Kurowski, „Zagrożenie ubóstwem energetycznym. Próba ustalenia zjawiska”, Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki 01/2012, Nr 1 (79) 30 marca 2012 - na podstawie danych GUS.

(14) Patrz wykres 2.

Jeśli zestawić te wydatki z wielkością dochodu gospodarstw domowych, co zgodnie z definicją może być kryterium do określenia ubóstwa energetycznego⁽¹⁵⁾, okazuje się, że w omawianym okresie stanowiły one średnio 9-10 proc.⁽¹⁶⁾. Można wnioskować, że problem ubóstwa energetycznego w Polsce ma istotne znaczenie. Jego poziom zależy w znacznym stopniu od cen energii oraz wielkości jej zużycia.

Jak te zmienne kształtują się w Polsce?

Z danych GUS, obejmujących pierwszą dekadę XXI w. wynika, że obie wielkości systematycznie rosną. W latach 2000-2010 stopniowo wzrastały ceny gazu ziemnego⁽¹⁷⁾ – średnio o sześć proc. w skali roku i energii elektrycznej⁽¹⁸⁾ – w średniorocznym tempie czterech proc. Od 2003 r., po chwilowym spadku odnotowanym na początku dekady, stopniowo wzrastało również zużycie energii – średnio o około 0,5 proc. rocznie. Przeważającą część, bo aż 70,2 proc. energii (w 2009 r.) zużywano na ogrzewanie. Dalej kolejno na podgrzanie wody – 14,4 proc., przygotowanie posiłków – 8,2 proc., domowy sprzęt elektryczny – 5,4 proc. i najmniej na oświetlenie – 1,8 proc. Wzrost cen za energię i rosnące jej zużycie zwiększają zagrożenie ubóstwem energetycznym. Można jednak powiedzieć, że dla równowagi w badanym okresie zanotowano też poprawę efektywności wykorzystania energii. W gospodarstwach domowych zwiększała się ona średnio o 2,5 proc. rocznie, z tym że w latach 2001-2003 zmiany były największe. [2]

W jaki sposób zatem wzrost cen energii faktycznie wpływa na poziom ubóstwa energetycznego w kraju?

Przed kilkoma laty podjęto próbę ustalenia grup odbiorców wrażliwych na takie podwyżki oraz określenia skali zjawiska. Z badań opracowanych na podstawie danych GUS z 2006 r. wynika, że w wariancie bazowym, czyli przy nierosnących cenach energii, około 785 tys. gospodarstw domowych, co stanowi 8,6 proc. ich ogółu w Polsce, można określić mianem wrażliwych, czyli potencjalnie zagrożonych ubóstwem energetycznym. Każda podwyżka zwiększa tę liczbę. I tak kolejno: 10-procentowy wzrost cen może postawić w obliczu zagrożenia ubóstwem energetycznym jeden mln gospodarstw domowych, wzrost o 15 proc. - 1 143 tys. (12,5 proc.) domostw, a podwyżka rzędu 30 proc. - aż 1,5 mln, czyli około 17,4 proc. ogółu gospodarstw domowych w Polsce. [14]

Trzy lata później spróbowano w kolejnych badaniach określić bezpośrednio skalę omawianego problemu. Bazowano na wypracowanej w Wielkiej Brytanii definicji (dla przypomnienia) uznającej za gospodarstwo domowe znajdujące się w sytuacji ubóstwa energetycznego takie, w którym wydatki na utrzymanie odpowiedniego stopnia ogrzania pomieszczeń pochłaniają ponad 10 proc. dochodów. Podstawę stanowiły dane GUS dla 2008 r. Okazało się, że wśród ogółu gospodarstw domowych aż 40,3 proc. przeznaczają na cele grzewcze ponad 10 proc. dochodów. W zależności od przekroju grup (podział według źródeł utrzymania, klas miejscowości, powierzchni lokalu, liczby osób w gospodarstwie, typów rodzin) najbardziej wyróżniały się, a więc były potencjalnie najbardziej zagrożone ubóstwem energetycznym w poszczególnych grupach: gospodarstwa domowe emerytów i rencistów, gospodarstwa znajdujące się w małych miastach do 20 tys. i 20-100 tys. mieszkańców, zajmujące niewielkie (ale nie najmniejsze) lokale – te o powierzchni 40-54 m kw., gospodarstwa jednoosobowe oraz rodziców samotnie wychowujących dzieci. [15]

(15) Próg 10 proc. (patrz rozdział: Ubóstwo energetyczne – o co chodzi?).

(16) 10,0 proc. w 2005 r., 10,3 proc. w 2006 r., 9,1 proc. w 2007 r., 9,2 proc. w 2008 r., 9,7 proc. w 2009 r. [15]

(17) Z wyjątkiem lat 2003-2004 i 2010.

(18) Z wyjątkiem lat 2004 i 2007.

Chociaż w Polsce problem ubóstwa energetycznego jest na razie traktowany marginalnie, jak widać prowadzone są badania i próby lepszego poznania problemu. Jest więc podstawa do podjęcia działań minimalizujących jego zasięg i znaczenie.

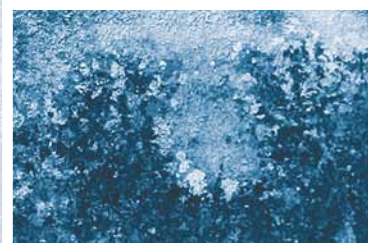
EFEKTYWNOŚĆ ENERGETYCZNA A UBÓSTWO ENERGETYCZNE

Ubóstwo energetyczne zależy od sytuacji finansowej, na którą wpływają: cena energii, poziom jej zużycia oraz wielkość dochodu gospodarstwa domowego; a także od warunków technicznych budynku. Oba kryteria dotyczą efektywności energetycznej.

Jeśli myślimy o efektywności energetycznej w kontekście ubóstwa energetycznego, należy pamiętać o jej dwóch składowych – efektywności wykorzystania energii oraz efektywności energetycznej budynków.

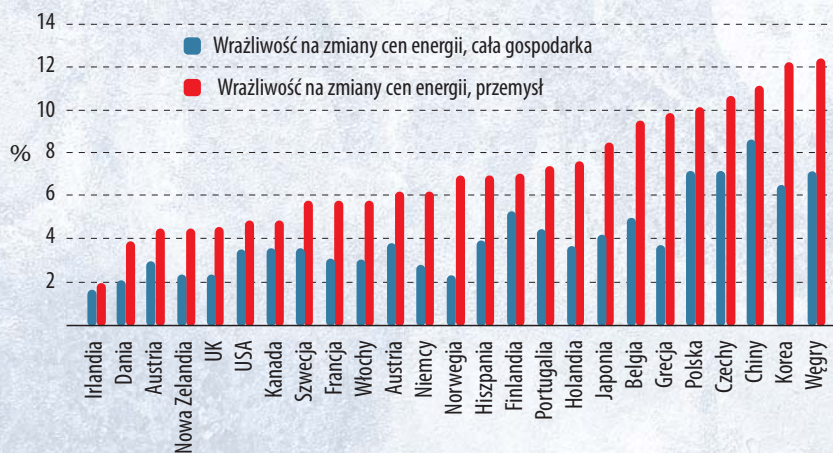
Pierwszy z czynników wpływa bezpośrednio na poziom zużycia energii w gospodarstwie domowym, a co za tym idzie na wysokość opłat. Zmniejszenie strat w procesie produkcji i dystrybucji energii obniża ich koszty. Dodatkowo, w każdym gospodarstwie domowym mieszkańcy mogą samodzielnie kształtować wydatki związane z użytkowaniem energii, decydując o wielkości jej zużycia. Im bardziej efektywnie wykorzystamy energię w domu, tym mniej jej użyjemy, zmniejszając przy tym koszty z tym związane. Znaczną część energii w domach pochłania ogrzewanie. Co zrobić, by efektywnie ją wykorzystywać? Przede wszystkim nie przegrzewać domów czy mieszkań – optymalna temperatura w pomieszczeniach mieszkalnych to 20-21°C. Gdy dom jest pusty, warto obniżyć temperaturę o kilka stopni. Pamiętać należy również, że podczas wietrzeń, trzeba zakręcać całkowicie grzejniki. Ogromne znaczenie ma też dobór rodzaju systemu grzewczego oraz jego sprawność. Znaczną część energii użytkowanej w domach stanowi też energia elektryczna. Najlepszy sposób na jej oszczędzanie, to korzystanie z urządzeń o jak najwyższej klasie energetycznej, odpowiednie ich użytkowanie oraz zmiana przyzwyczajeń na bardziej oszczędne⁽¹⁹⁾. Zależność między występowaniem ubóstwa energetycznego a poziomem efektywności energetycznej doskonale pokazuje przykład Danii, gdzie efektywność wykorzystania energii jest jednym z istotniejszych tematów polityki i aktywności przedsiębiorców. Począwszy od lat 70. XX w. systematycznie modernizowano budynki, zmniejszając ich zapotrzebowanie na energię. Obecnie, zgodnie

(19) Konkretnie porady dotyczące efektywnego użytkowania sprzętu elektrycznego w domu zawiera m.in. wydany przez WWF Polska poradnik „Jak oszczędzać energię w domu”.

z restrykcyjnymi przepisami, wszystkie nowo powstające obiekty muszą być energooszczędne, a najlepiej zero energetyczne. Dzięki tym działaniom gospodarka, a także gospodarstwa domowe są mniej wrażliwe na wzrost cen energii (wykres 5), a rachunki za energię, mimo wysokich cen, stanowią około czterech proc. dochodów przeciętnego gospodarstwa domowego. W Danii nie występuje ubóstwo energetyczne. [42]

Wykres 5. Wpływ podwojenia cen energii na wzrost cen w gospodarce w 2009 r.

Źródło: na podstawie Dyck-Madsen Søren, Danish Experience within Increasing Energy Efficiency – and how it is Organised, prezentacja na konferencji „Efektywność energetyczna jako narzędzie do realizacji celów klimatycznych”, Warszawa, 27 listopada 2012 - dane z National Bank of Denmark, 2009.

Drugi ważny rodzaj efektywności rozpatrywanej w kontekście ubóstwa energetycznego to potencjał oszczędności energetycznej budynków określany przez charakterystykę energetyczną obiektów. Od niej w znacznym stopniu zależy stopień trudności ogrzania pomieszczeń oraz utrzymania w nich odpowiedniej temperatury. W tym przypadku, jako użytkownicy lokali, mamy mniejszy wpływ na poprawę wskaźnika.

Efektywność energetyczna budynków zależy od wielu czynników:

- topograficznych - usytuowania budynku w terenie np. budynki stojące na odkrytych wzgórzach narażone na działanie wiatrów potrzebują więcej energii do ogrzania niż te w dolinach, podobnie jak domy budowane na stokach północnych w stosunku do tych ze stoków południowych;
- architektonicznych - zależnych od projektanta np. zastosowanie przeszkleń od strony południowej zamiast północnej zmniejsza zapotrzebowanie na energię potrzebną do ogrzania budynku;
- technicznych - odpowiedniej izolacji termicznej dachów i ścian, parametrów okien, zabezpieczenia fundamentów, a także od wyposażenia instalacyjnego – jego wieku, stanu technicznego, jakości i wydajności.

Spośród wszystkich kryteriów najważniejsze jest spełnienie warunków technicznych. Każdą próbę poprawy efektywności energetycznej budynku powinno się rozpocząć od tego.

Normy, jakie winny spełniać nowe oraz modernizowane budynki, zawierają akty prawne⁽²⁰⁾: są

(20) W Polsce: Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 75, poz. 690) z późniejszymi zmianami.

one systematycznie uaktualniane i podwyższane. Dzięki temu nowo powstające domy mają lepszą efektywność energetyczną niż budowane kilka-kilkanaście lat wcześniej.

Znowelizowana dyrektywa w sprawie charakterystyki energetycznej budynków⁽²¹⁾ wprowadza pojęcie „budynku prawie zero emisyjnego”, rozumianego jako obiekt, którego bilans energetyczny, a więc różnica między energią „wyprodukowaną” i zużytą, jest bliski zera. Zgodnie z zapisami dokumentu, do 2020 r. wszystkie nowo powstające budynki mają spełniać ten warunek. Mieszkańcy efektywnych energetycznie budynków będą w mniejszym stopniu narażeni na ubóstwo energetyczne.

CO NA TO PRAWO?

Prawo unijne

Ubóstwo energetyczne traktowane jest w Unii Europejskiej coraz poważniej. Mimo że brakuje na razie dokumentów i strategii wprost poświęconych jego zapobieganiu i zwalczaniu, to w licznych aktach prawnych - pośrednio związanych z tematem - problem ten jest odnotowywany.

W najnowszej dyrektywie w sprawie efektywności energetycznej⁽²²⁾ zauważa się potrzebę realizowania działań oraz wprowadzania instrumentów finansowych zachęcających i umożliwiających inwestycje w efektywność energetyczną, co pomoże zmniejszyć ubóstwo energetyczne. Zachęca się też państwa członkowskie, by w obowiązkach i realizowanych działaniach, celem których jest oszczędzanie energii, uwzględniać aspekty społeczne m.in. poprzez wdrażanie jako priorytetowe części środków przeznaczonych na efektywność energetyczną w gospodarstwach domowych będących w stanie ubóstwa energetycznego oraz w lokalach socjalnych⁽²³⁾.

Realizację zadań likwidujących bariery prawne i rynkowe oraz zachęcanie do działań zwiększających efektywność energetyczną, a więc zmniejszających problem ubóstwa energetycznego, zasugerowano również w preambule dyrektywy w sprawie charakterystyki energetycznej budynków⁽²⁴⁾, która, o czym była mowa w poprzednim rozdziale, wprowadza również pojęcie „budynku prawie zero emisyjnego”.

W dyrektywie dotyczącej wspólnych zasad rynku wewnętrznego gazu ziemnego⁽²⁵⁾ zapisano wprost, że ubóstwo energetyczne stanowi coraz większy problem w Europie, a kraje, które nie opracowały

(21) Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/31/UE z 19 maja 2010 r. w sprawie charakterystyki energetycznej budynków.

(22) Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/27/UE z 25 października 2012 r. w sprawie efektywności energetycznej, zmiany dyrektyw 2009/125/WE i 2010/30/UE oraz uchylenia dyrektyw 2004/8/WE i 2006/32/WE. Tekst mający znaczenie dla EOG.

(23) Art. 7.7a Dyrektywy o efektywności energetycznej.

(24) Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/31/UE z 19 maja 2010 r. w sprawie charakterystyki energetycznej budynków.

(25) Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/73/WE z 13 lipca 2009 r. dotycząca wspólnych zasad rynku wewnętrznego gazu ziemnego i uchylająca dyrektywę 2003/55/WE. Tekst mający znaczenie dla EOG.

planów działań umożliwiających zmniejszenie zasięgu jego występowania, powinny to zrobić. Dyrektywa nakłania również państwa członkowskie do zapewnienia niezbędnych dostaw energii odbiorcom wrażliwym, a także sugeruje zastosowanie zintegrowanego podejścia z elementami polityki socjalnej oraz poprawą efektywności energetycznej w mieszkalnictwie. Art. 3.3 dyrektywy nakłada obowiązek działań chroniących konsumentów końcowych, zwłaszcza tych wrażliwych oraz konieczność zdefiniowania pojęcia „odbiorca wrażliwy”, które „może odnosić się do ubóstwa energetycznego oraz, między innymi, do zakazu odłączania takim odbiorcom gazu w sytuacjach krytycznych”. W kolejnym ustępie artykułu zapisano obowiązek przyjęcia krajowych planów przewidujących przyznawanie zasiłków społecznych, umożliwiających niezbędne dostawy gazu dla odbiorców wrażliwych lub wsparcie działań poprawiających efektywność energetyczną, by zlikwidować przypadki ubóstwa energetycznego.

Ochronę odbiorców wrażliwych poprzez stosowanie krajowych systemów opieki społecznej oraz zapobieganie odłączania ich od sieci przewiduje też Europejska Karta Praw Odbiorców Energii powstająca w ramach przyjętego w UE trzeciego pakietu liberalizującego rynek energii. W dokumencie wzywa się do inwestycji w poprawę efektywności energetycznej w gospodarstwach o najniższych dochodach, a także zauważa konieczność zdefiniowania przez UE pojęcia ubóstwa energetycznego i zaproponowania konkretnych środków, by zjawisku zapobiegać. [44]

Wielka Brytania

W Wielkiej Brytanii – co było już poruszone - ubóstwo energetyczne jest najdłużej badane i najdokładniej rozpoznane, dlatego jest tam najbardziej rozbudowane prawodawstwo związane z tym zagadnieniem. Warto wspomnieć o kilku najważniejszych dokumentach i raportach⁽²⁶⁾:

- w strategii dotyczącej efektywności energetycznej opublikowanej w listopadzie 2012 r. podkreśla się, że jest ona najbardziej opłacalnym i najskuteczniejszym środkiem walki z pogłębiającym się problemem ubóstwa energetycznego – poprzez stałe obniżenie kosztów ogrzewania gospodarstw domowych; [21]
- w opublikowanej w 2001 r. strategii w sprawie ubóstwa energetycznego⁽²⁷⁾ wyznaczono ambitne cele systematycznej redukcji jego poziomu, by w 2010 r. całkowicie je wyeliminować (niestety nie udało się tego osiągnąć). [6] Postępy z wdrażania strategii regularnie monitoruje się i publikuje w rocznych raportach - ostatni wydano w 2009 r. [23]
- Brytyjski Departament Energii i Zmian Klimatu (Department of Energy and Climate Change) regularnie publikuje raporty dotyczące statystyk ubóstwa energetycznego⁽²⁸⁾, dzięki czemu Wielka Brytania dysponuje dokładnymi i aktualnymi danymi, co z kolei ułatwia działania zmniejszające zasięg problemu. Dodatkowo rząd Wielkiej Brytanii zlecił opracowanie niezależnego przeglądu ubóstwa energetycznego, by w przyszłości móc skoncentrować środki na najskuteczniejszych działaniach rozwiązujących problemy prowadzące do tego zjawiska. Raport z przeglądu opublikowano w marcu 2012 r.⁽²⁹⁾ Potwierdzono w nim, że ubóstwo energetyczne to poważny narodowy problem z wyraźną tendencją rosnącą, a także, że prowadzi do poważnych kłopotów zdrowotnych, w tym zwiększonej liczby zgonów zimą oraz, że stanowi blokadę w dążeniach do redukcji emisji CO₂. Zauważono również, że dotychczasowy sposób wyznaczania granicy jego występowania – jako wydatki ponoszone na energię

(26) Inne akty prawne, których zapisy stwarzają podstawy do walki z ubóstwem energetycznym: The Social Security Act 1990; The Home Energy Conservation Act 1995; The Utilities Act 2000; The Warm Homes and Energy Conservation Act 2000; The Energy White Paper 2003; The Sustainable Energy Act 2003; The Housing Act 2004; The Climate Change and Sustainable Energy Act 2006; The Energy White Paper 2007; The Energy Act 2008. Planning our electric future: a White Paper for secure, affordable and low-carbon electricity 2011; The Energy Act 2011 – za Iwona Figaszewska, „Ubóstwo energetyczne – co to jest?”, Biuletyn URE, 26 marca 2010 r.

(27) The UK Fuel Poverty Strategy, November 2001.

(28) Najnowszy: Annual Report on Fuel Poverty Statistics 2012.

(29) Hills John, Getting the measure of fuel poverty: final report of the Fuel Poverty Review, March 2012.

większe niż 10 proc. dochodu, nie jest miarodajny m.in. przez zbytne uzależnienie od cen energii i technicznych rozważań na temat temperatury pomieszczeń. W konsekwencji do gospodarstw domowych objętych problemem ubóstwa energetycznego zaliczono również te o wyższych dochodach. Raport potwierdza skuteczność działań zwiększających efektywność energetyczną w najuboższych gospodarstwach domowych, choć zaznaczono, że działania planowane do 2016 r. mogą zmniejszyć problem jedynie o jego dziesiątą część. [37]

Polska

W Polsce problem ubóstwa energetycznego zauważono niedawno, dlatego dotychczas funkcjonujące akty prawne nie podejmują tematu. Nie ma w nich wzmianki o potrzebie jego zwalczania i zapisów umożliwiających kompleksową ochronę odbiorców wrażliwych.

W funkcjonującej ustawie Prawo energetyczne⁽³⁰⁾ uregulowano jedynie procedurę odłączania od sieci⁽³¹⁾, instalacji przedpłatowych układów pomiarowo-rozliczeniowych⁽³²⁾, a także zapewnienie kontroli standardów jakościowych obsługi odbiorców oraz dotrzymywania parametrów jakościowych paliw gazowych i energii elektrycznej – na wniosek odbiorcy⁽³³⁾.

W ustawie o dodatkach mieszkaniowych⁽³⁴⁾ pominięto energię elektryczną jako koszt uwzględniany przy ustaleniu wysokości dopłat – wzięto pod uwagę jedynie koszty ogrzewania czy zakupu opału⁽³⁵⁾.

W Polityce energetycznej Polski do 2030 roku⁽³⁶⁾, wśród działań dla rozwoju konkurencyjnych rynków⁽³⁷⁾ zapisano punkt dotyczący ochrony „najgorzej sytuowanych odbiorców energii elektrycznej przed skutkami wzrostu cen”. Te pojedyncze zapisy nie stanowią spójnego systemu ochrony konsumentów wrażliwych.

Dopiero przyjęcie przez Unię Europejską dyrektyw nakładających obowiązek wprowadzenia systemów takiej ochrony, wymusiło przygotowanie nowych dokumentów oraz nowelizację istniejących.

Obecnie⁽³⁸⁾ trwają prace nad tzw. trójpakietem energetycznym, czyli zestawem trzech ustaw regulujących kwestie z zakresu energetyki: ustawy prawo energetyczne, ustawy prawo gazowe i ustawy o odnawialnych źródłach energii. Początkowo zakładano, że Rada Ministrów przyjmie trójpak w pierwszym kwartale 2013 r., wówczas miałby szansę wejść w życie w roku przyszłym – uchwalenie nowego prawa może zająć pół roku. [43] Jednak prace nad nim przeciągają się.

Trwają dyskusje między resortami na temat ostatecznego zarysu

(30) Ustawa z 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne.

(31) Art. 6.3 i Art. 6.3a w ww. ustawie.

(32) Art. 6a.1 w ww. ustawie.

(33) Art. 23.2.10 w ww. ustawie.

(34) Ustawa z 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych.

(35) Art. 6.4.6 w ww. ustawie.

(36) Dokument przyjęty przez Radę Ministrów 10 listopada 2009 r.

(37) Pkt. 6.2.

(38) marzec 2013.

dokumentów. Kontrowersje budzą zapisy dotyczące konsumentów wrażliwych m.in. propozycja ministerstwa gospodarki, by najbiedniejsi odbiorcy energii mogli liczyć na upusty cenowe, które następnie refundowano by firmom energetycznym z środków budżetowych państwa.

Niezależnie od tych prac, powstaje również projekt tzw. małego trójpaku energetycznego - nowelizacji obecnego prawa energetycznego. Chodzi o jak najszybsze dostosowanie przepisów krajowych do wymagań dyrektyw unijnych, by uniknąć wysokich kar za opóźnienia w implementacji prawa europejskiego. Mimo zapewnień Ministerstwa Gospodarki, że prace nad oboma pakietami ustaw są niezależne i nie wykluczają się, istnieją obawy, że przyjęcie małego trójpaku jako rozwiązania zastępczego opóźni prace nad właściwymi dokumentami.

W lutym 2013 r. Ministerstwo Gospodarki na posiedzeniu podkomisji ds. małego trójpaku zaproponowało poprawkę do projektu ustawy o zmianie ustawy Prawo energetyczne oraz niektórych innych ustaw (Druk nr 946), wprowadzając propozycję definicji „odbiorcy wrażliwego” oraz zapisu o przysługującym mu zryczałtowanym dodatku energetycznym wynoszącym rocznie nie więcej niż 30 proc. iloczynu limitu zużycia energii elektrycznej oraz średniej ceny energii elektrycznej. Zgodnie z poprawką, minister finansów do 30 kwietnia każdego roku miałby obowiązek ogłaszania drogą obwieszczenia w dzienniku urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” wysokości dodatku energetycznego na dany rok w ustawie budżetowej. Dodatek energetyczny miałby otrzymywać odbiorca wrażliwy, a przyznawałby go decyzją administracyjną burmistrz, wójt lub prezydent miasta na wniosek odbiorcy. W art. 3 poprawki wykazano maksymalny limit wydatków budżetu państwa na dodatki energetyczne w kolejnych latach. W sumie w okresie 2013-2022 miałyby to być około trzech mld złotych. Propozycji zapisów zgłoszonych przez resort gospodarki nie konsultowano jeszcze ani z ministerstwem finansów, ani z innymi ministerstwami.

W październiku 2012 r. Ministerstwo Gospodarki przygotowało projekt tzw. ustawy wprowadzającej, która zawiera przepisy przejściowe ułatwiające przyjęcie trójpaku energetycznego. W dokumencie znalazła się m.in. definicja odbiorcy wrażliwego jako osoby czy rodziny otrzymującej stały lub okresowy zasiłek społeczny i mającej podpisaną umowę z dostawcą energii w miejscu zamieszkania. Konsument spełniający te warunki mogliby ubiegać się o zmniejszenie opłat za energię do określonej wielkości zużycia. [39] Kwotę przyznanego ryczałtu ustalono na 20 - 30 proc. iloczynu limitu zużycia oraz średniej ceny energii. Wysokość rocznego limitu zużycia energii miałyby wynosić 900kWh dla osoby samotnej, 1250kWh dla rodziny dwu-czteroosobowej i 1500kWh dla rodzin liczniejszych. [34] Analogiczny system rabatów miałby być wprowadzony dla odbiorców gazu. Przedsiębiorstwo energetyczne nie mogłoby odbiorcy korzystającemu z powyższych bonifikat, a zalegającemu z opłatami, wstrzymać dostaw energii. Zamiast tego byłyby montowane przedpłatowe układy pomiarowo-rozliczeniowe. Dopiero brak zgody na montaż układu skutkowałby wstrzymaniem dostaw energii.[40]

JAK PRZECIWDZIAŁAĆ UBÓSTWU ENERGETYCZNEMU? – przykłady z Europy

Na kolejnych stronach publikacji w tabeli przedstawiamy wybrane programy walki z ubóstwem energetycznym realizowane w krajach Unii Europejskiej. Skupiliśmy się na tych, które przy okazji walki z wykluczeniem społecznym spowodowanym kwestiami energetycznymi zakładają wdrażanie narzędzi poprawiających efektywność energetyczną gospodarstw domowych. Nie tylko poprawia to warunki życia, lecz także obniża rachunki za energię.

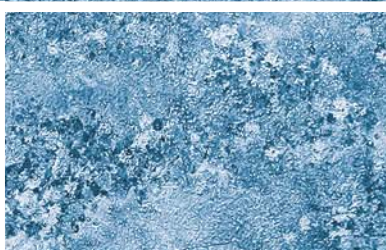

Tabela 3. Programy walki z ubóstwem energetycznym realizowane w krajach UE⁽³⁹⁾

Kraj	Nazwa programu lub rodzaj działania	Opis
Wielka Brytania	Warm Front Scheme – rządowy program walki z ubóstwem energetycznym, który działał do 19 stycznia 2013 r.	<p>W ramach programu gospodarstwom domowym udzielano porad z zakresu efektywności energetycznej domu, zapewniano prace usługowe m.in. ocieplanie ścian i strychów, uszczelnianie okien oraz drzwi, naprawę systemu ogrzewania, wymianę żarówek na energooszczędne itp.</p> <p>W ramach Warm Front Scheme gospodarstwo domowe mogło również otrzymać jednorazowy zasiłek w wysokości do 3500 funtów brytyjskich na poprawę izolacyjności cieplnej budynku czy poprawę systemu ogrzewania zasilanego gazem, prądem elektrycznym lub olejem opałowym. W przypadku wymiany systemu ogrzewania na zasilany olejowym lub technologiami alternatywnymi wysokość dofinansowania wynosiła maksymalnie 6000 funtów. Pieniądzy nie wypłacano gospodarstwu domowemu, ale firmie wynajętej przez Warm Front, która prace wykonywała. Jeśli gospodarstwo domowe zakwalifikowało się do otrzymania wsparcia, Warm Front Scheme zapewniał realizację prac przez akredytowane firmy i pokrywał koszt robót. Jeżeli wartość remontu przekroczyła wyznaczone limity, biuro Warm Front kontaktowało się z gospodarstwem domowym, by upewnić się, czy będzie ono mogło pokryć ewentualne dodatkowe koszty.</p> <p>Aby zakwalifikować się do programu, domownicy i budynek musieli spełnić kilka kryteriów. M.in. ubiegający się musiał być właścicielem budynku, albo przynajmniej mieć zgodę właściciela na udział w programie Warm Front Scheme oraz na przeprowadzenie prac modernizacyjnych. Dom powinien charakteryzować się słabą efektywnością energetyczną lub nie posiadać sprawnego centralnego systemu ogrzewania. Dodatkowo domownicy winni spełniać kilka innych kryteriów m.in. z zakresu dochodów, zwolnień podatkowych, zasiłków dla osób bezrobotnych czy z racji opieki nad osobami niepełnoletnimi.</p>
	WarmZones England - program walki z ubóstwem energetycznym w Anglii	To elastyczny program współpracy, w który włączyły się władze lokalne, spółki energetyczne oraz inne podmioty zainteresowane walką z ubóstwem energetycznym. Celem programu jest identyfikacja wszystkich gospodarstw domowych z regionów Anglii objętych programem, które potrzebują pomocy i są zagrożone ubóstwem energetycznym. Program WarmZones działa m.in. w Londynie, Newcastle, Nottingham, West Midlands. W każdym z tych miejsc powstają lokalne społeczne partnerstwa, które realizują zintegrowane i skoordynowane działania z wykorzystaniem wielu narzędzi z zakresu efektywności energetycznej. Zapewniają też usługi doradcze dla gospodarstw domowych zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodów energetycznych. Pięć pierwszych projektów pilotażowych przeprowadzono w 2001 r.
	EnergypusCare - program walki z ubóstwem energetycznym realizowany przez firmę Southern Electric	W ramach programu gospodarstwo domowe zagrożone ubóstwem energetycznym może liczyć na pomoc z zakresu efektywności energetycznej np. bezpłatnej wizyty w domu w celu pomiaru efektywności energetycznej zainstalowanych w nim sprzętów czy otrzymania efektywnego energetycznie sprzętu AGD np. lodówki. Podobne programy realizują też inne firmy dostarczające energię do gospodarstw domowych w Wielkiej Brytanii.
	Save Money, SaveEnergy – kampania informacyjna dla przedsiębiorców i gospodarstw domowych	Ta ogólnokrajowa kampania promuje efektywność energetyczną i zachęca do oszczędzania energii. Kampania skierowana jest przede wszystkim do przedsiębiorców, ale zainteresowane nią mogą być także gospodarstwa domowe, które chcą poprawić efektywność energetyczną i zmniejszyć rachunki za energię. Program zapewnia wsparcie konsultantów, oferuje audyty energetyczne i doradza przy wyborze urządzeń najbardziej efektywnych energetycznie.

(39) Źródła informacji wykorzystanych do opracowania tabeli: 1. Figaszewska Iwona, „Ubóstwo energetyczne – co to jest?”, Biuletyn URE, 26 marca 2010; 2. Pascale Seux, Marc Wurhaft, Ewa Sufin-Jacquemart, „Transformacja ekologiczna po francusku”, Zielone Wiadomości, 9 października 2012; 3. <http://www.chronmyklimat.pl>, styczeń 2013; 4. <http://www.dh.gov.uk/health/2012/02/keep-warm-keep-well/>, styczeń 2013; 5. <http://www.energysavingtrust.org.uk/insulation>, styczeń 2013; 6. <http://www.gov.uk/warm-front-scheme/overview>, styczeń 2013; 7. <http://www.guardian.co.uk/politics/2008/sep/11/energy.energyefficiency>, styczeń 2013; 8. <http://www.nhs.uk/Livewell/winterhealth/Pages/KeepWarmKeepWell.aspx>, styczeń 2013; 9. <http://www.ofgem.gov.uk/domestic-consumers/hfvc/Pages/hfvc.aspx>, styczeń 2013; 10. <http://www.savemoneysaveenergy.co.uk>, styczeń 2013; 11. <http://www.southern-electric.co.uk/HelpAndAdvice/ExtraHelp/PriorityPlan>, styczeń 2013; 12. <http://www.warmzones.co.uk>, styczeń 2013.

Belgia	Fundusz na rzecz redukcji ogólnych kosztów energii dla gospodarstw domowych zagrożonych ubóstwem energetycznym	Program powstał z myślą o gospodarstwach domowych, które zdecydują się podjąć prace modernizacyjno-izolacyjne czy wymienić system ogrzewania na bardziej efektywny energetycznie.
	Doradztwo w zakresie efektywności energetycznej	W ramach programu służby społeczne Walonii doradzają gospodarstwom domowym zagrożonym ubóstwem energetycznym, w jaki sposób można oszczędzać energię i zmniejszyć wysokość rachunków.
	Program efektywne energetycznie budownictwo	Program promuje nowe efektywne energetycznie budownictwo; pokazuje, jak poprawiać standardy energetyczne istniejących budynków. W jego ramach termomodernizacji poddawane są istniejące budynki socjalne o słabej charakterystyce energetycznej, dzięki czemu ich mieszkańcy zużywają mniej energii i płacą niższe rachunki.
Francja	Termomodernizacja miliona mieszkań każdego roku	W 2012 r. prezydent Francji François Hollande zapowiedział program termomodernizacji mieszkań należących do najuboższych osób, które mieszkają w budynkach o złym standardzie technicznym i zużywających najwięcej energii. W pierwszej kolejności programem objęte zostaną mieszkania socjalne oraz domy jednorodzinne. Program oprócz pomocy gospodarstwom domowym zagrożonym wykluczeniem społecznym, ma też za zadanie tworzyć nowe miejsca pracy.
	Fundusz finansowania prac renowacyjnych i pomiarów efektywności energetycznej w gospodarstwach domowych o niskich dochodach	Celem programu jest poprawa kondycji zasobów mieszkaniowych, warunków i komfortu życia oraz obniżenie rachunków za energię gospodarstw zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodów energetycznych.
	Dotacje lub ulgi podatkowe dla przedsiębiorstw budowlanych budujących zgodnie z wymogami wysokich standardów efektywności energetycznej	Inwestycje te realizowane są dla publicznych lub prywatnych stowarzyszeń domów socjalnych. Program może być też adresowany do właścicieli i lokatorów zasobów prywatnych.
Włochy	Efektywne energetycznie domy społeczne	Celem programu jest budowa efektywnych energetycznie domów społecznych, w których mogą mieszkać wrażliwi społecznie odbiorcy w podeszłym wieku.
	Efektywne energetycznie budynki socjalne	W ramach programu termomodernizacji poddawane są istniejące budynki socjalne, a nowe budowane są zgodnie z wysokimi standardami charakterystyki energetycznej. Program finansuje tylko te projekty nowego budownictwa socjalnego, które są wysoce efektywne energetycznie i pod względem standardów przewyższają obowiązujące normy.
	Ulgi podatkowe dla gospodarstw domowych inwestujących w efektywność energetyczną	Promocję oszczędności energetycznej i efektywności energetycznej zapisano w Prawie Finansowym z 2008 r. Dzięki temu każdy, kto inwestuje w poprawę efektywności energetycznej domu, płaci mniejsze podatki. Ulgi podatkowe obejmują efektywne energetycznie budownictwo, wymianę starego systemu ogrzewania na nowy, wymianę starych urządzeń AGD np. lodówek, na te o wysokim standardzie energetycznym, a także wymianę okien, drzwi czy izolację ścian i stropodachów.

JAK DZIAŁAMY W POLSCE?

Mimo że do tej pory⁽⁴⁰⁾ pojęcie „odbiorca wrażliwy” nie było w Polsce zdefiniowane, a prawodawstwo krajowe nie zapewniało spójnego systemu ochrony najbardziej potrzebujących konsumentów, istniały i nadal istnieją różnego rodzaju formy pomocy. Wsparcie można otrzymać z dwóch głównych źródeł – jako pomoc państwa w ramach działań Ośrodków Pomocy Społecznej (OPS) i Ośrodków Pomocy Rodzinie (OPR) lub bezpośrednio od przedsiębiorstwa energetycznego.

Pomoc z OPS to przede wszystkim zasiłki celowe przyznawane na pokrycie niezbędnych potrzeb życiowych zgodnie z art. 39 ustawy z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Jednak w wielu przypadkach wniosków dotyczących wsparcia finansowego na opłacenie rachunków za energię nie rozpatruje się w pierwszej kolejności – najpierw przyznawany jest np. zasiłek na żywność. [38] W przypadku, gdy wspierana rodzina marnotrawi przekazane pieniądze, zasiłek trafia bezpośrednio do zakładów energetycznych. Przyznana pomoc nie stanowi całkowitej kwoty rachunku, a jedynie jej część.

Dodatkowo administracyjne jednostki terytorialne mogą podejmować inne inicjatywy pomocy odbiorcom wrażliwych. Urząd m.st. Warszawy w 2008 r. nawiązał współpracę z Urzędem Regulacji Energetyki oraz RWE Polska. Rezultatem były m.in. szkolenia:

- dla kierowników zakładów energetycznych z zakresu ustawy o pomocy społecznej oraz możliwości opłacania rachunków energetycznych przez samorząd;
 - dla pracowników socjalnych Dzielnicowych Ośrodków Pomocy Społecznej na temat poszanowania energii elektrycznej, by zdobytą wiedzę mogli przekazywać klientom;
 - dla odbiorców wrażliwych przeprowadzone przez URE;
- oraz na zakup sprzętu energooszczędnego dla najbardziej potrzebujących. [19]

Drugą stosowaną formą pomocy odbiorcom wrażliwym w Polsce jest wsparcie własne przedsiębiorstwa energetycznego we współpracy z OPS. Może to być np. instalowanie liczników przedpłatowych⁽⁴¹⁾ umożliwiających kontrolę kosztów i wielkości zużycia energii oraz ułatwienia w spłacie zaległości, czyli rozłożenie ich na raty; nienaliczanie lub umorzenie powstałych odsetek; zmiana terminu płatności, a nawet odstąpienie od windykacji oraz w skrajnych przypadkach – umorzenie zaległych należności. Decyzją dyrektora odpowiedniej komórki organizacyjnej, przedsiębiorstwo może odstąpić od wstrzymania dostaw energii w okresie przedświątecznym, w święta i w piątki, a odbiorcy, którym już „odcięto” prąd mogą być zwolnieni z opłat za wznowienie przesyłu. W szczególnych przypadkach – choroba, obecność małych dzieci w gospodarstwie domowym - dostawy prądu są warunkowo wznawiane nawet bez uregulowania zaległości.

Dodatkowo przedsiębiorstwa energetyczne mogą zawierać umowy z OPS i współpracować z nimi np. powiadamiając o zaległościach w płaceniu rachunków oraz o możliwości przerwania dostaw prądu odpowiednio wcześniej, by pracownicy społeczni mieli czas na reakcję – kontakt z konsumentem i ewentualną pomoc. [7] Ośrodki Pomocy Społecznej współpracujące z przedsiębiorstwami energetycznymi mogą też pomagać w spłacie zaległości lub występować jako pośrednicy w rozmowach spółki z konsumentem. [9]

Spółki energetyczne prowadzą również działalność edukacyjną, udostępniając materiały o racjonalnym użytkowaniu energii, co podnosi świadomość konsumentów i może wpływać na zmianę ich zachowań, wzrost efektywności wykorzystania przez nich energii, a więc obniżać rachunki.

(40) Do momentu prac nad trójpakietem energetycznym i ustawy wprowadzającej, w której definiuje się to pojęcie.

(41) Przedpłatowe systemy pomiarowo-rozliczeniowe umożliwiają zakup określonej energii, „na kartę” – z góry płacimy za taką ilość energii, jaką planujemy zużyć.

Innym sposobem pomocy odbiorcom wrażliwym jest podnoszenie efektywności użytkowania przez nich energii. Jest skuteczniejsze, bo to nie tylko doraźne wsparcie finansowe, lecz także umożliwienie stałego obniżenia kosztów. Takie działania to m.in. termomodernizacja budynków, na którą dotacji lub oprocentowanych pożyczek, głównie skierowanych do samorządów, udziela NFOŚiGW. Inwestycje termomodernizacyjne mogą obejmować ocieplenie budynku, wymianę okien, drzwi zewnętrznych, systemów wentylacji i klimatyzacji, a także wprowadzenie systemów zarządzania zużyciem energii w budynkach, przebudowę systemów grzewczych lub wdrożenie technologii wykorzystujących odnawialne źródła energii. [26]

Premię termomodernizacyjną, która pomaga spłacić kredyt zaciągnięty na inwestycje, można otrzymać również z środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów. Przyznawana jest ona na przedsięwzięcia, realizacja których zmniejszy zapotrzebowanie na energię określonej wielkości w skali roku⁽⁴²⁾, zmniejszy straty w sieciach ciepłowniczych i zasilających je lokalnych źródłach ciepła o co najmniej 25 proc., obniży co najmniej o 20 proc. koszty pozyskiwania ciepła poprzez zamianę lokalnych źródeł na podłącza do systemów scentralizowanych, a także na zastosowanie odnawialnych źródeł energii i wysokosprawnej kogeneracji. [33]

Premie remontowe dotyczą budynków wielorodzinnych, których użytkowanie rozpoczęło się przed 14 sierpnia 1961 r. Przedsięwzięcia mogą obejmować remont budynków lub ich przebudowę, wyposażenie w instalacje i urządzenia wymagane przez przepisy techniczno-budowlane, wymianę okien i remont balkonów. Rezultatem prac musi być zmniejszenie zapotrzebowania na energię na potrzeby ogrzewania i podgrzania wody co najmniej o 10 proc. w skali roku. [26]

O środki na działania zmniejszające zużycia energii poprzez inwestycje termomodernizacyjne czy zastosowanie technologii opartych na odnawialnych źródłach energii można ubiegać się również z funduszy unijnych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych.

Niestety większość z wymienionych środków, jak wynika z badań Banku Światowego, skierowanych jest do osób i gospodarstw domowych o wyższych dochodach, a nie do najbiedniejszych, czyli realnie najbardziej zagrożonych ubóstwem energetycznym. [5] Z premii, pożyczek i dotacji częściej korzystają indywidualne gospodarstwa domowe, niż całe budynki z powodu zbyt dużych rozbieżności i konfliktu interesów między właścicielami a najemcami. W przypadku wsparcia finansowego pomagającego w spłacie kredytu, najpierw trzeba kredyt zaciągnąć, a więc m.in. mieć zdolność

(42) O co najmniej 10 proc., gdy modernizowany jest sam system grzewczy; minimum 15 proc. w budynkach, w których po 1984 r. była modernizacja systemu grzewczego; o co najmniej 25 proc. w pozostałych budynkach.

kredytową. Dodatkowo, korzystanie z takiego wsparcia finansowego oznacza długoletnie zobowiązania, czego nie chcą się podejmować np. osoby starsze – jedna z grup odbiorców wrażliwych społecznie. W analizie wskazano że, by z dostępnych środków mogły korzystać również osoby i gospodarstwa domowe o najniższych dochodach, należałoby m.in. upowszechnić więcej szczegółowych informacji np. o termomodernizacji, umożliwić otrzymanie wsparcia finansowego bez konieczności zaciągania kredytu, wprowadzić elastyczne opcje remontowe, upowszechnić informacje o kosztach i korzyściach ekonomicznych z inwestycji, a także wskazać okres zwrotu jej kosztów. Potrzebne są zatem programy dla gospodarstw domowych o najniższych dochodach oraz osób starszych, a także ustalenia i programy dotyczące spółdzielni mieszkaniowych, by również im umożliwić korzystanie ze wsparcia finansowego i ułatwić dialog z mieszkańcami. Badania i działania chroniące odbiorców wrażliwych prowadzi też Urząd Regulacji Energii. W listopadzie 2007 r. prezes URE powołał Zespół do Spraw Badawczych nad Problematyką Odbiorców Wrażliwych Społecznie, a we wrześniu 2009 r. Zespół do Spraw Koordynacji Prac nad Problematyką Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw Energetycznych. [10] Oba zespoły przygotowały raporty prezentujące problematykę odbiorców wrażliwych oraz ideę SOB, czyli „standardy dobrowolnych zachowań przedsiębiorców w zakresie: rzetelności, przejrzystości działalności gospodarczej szanującej środowisko naturalne, ich wiarygodności w relacjach z pracownikami, a także zaangażowania w rozwój lokalnych społeczności” w polskich przedsiębiorstwach energetycznych. [8][9]

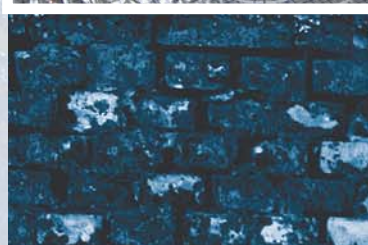
PODSUMOWANIE - CO JESZCZE MOŻNA ZROBIĆ?

Najważniejszą kwestią, od której należy zaczynać rozwiązywanie każdego problemu, jest jego dogłębne poznanie. Podobnie powinno być w przypadku ubóstwa energetycznego. W Polsce zdefiniowano pojęcie „odbiorcy wrażliwego”, ale wciąż brakuje określenia ubóstwa energetycznego. Dlatego pierwszym krokiem powinno być przyjęcie tej definicji połączone z dokładną analizą występowania zjawiska w kraju. Należałoby przeprowadzić badania i ująć problem w statystykach. Potrzebna jest wiedza na temat liczby gospodarstw domowych, których on dotyczy, a także potencjalnie zagrożonych oraz ich struktury. Im większa wiedza, tym łatwiejsza i skuteczniejsza praca nad zapobieganiem i zwalczaniem zjawiska. Jak wynika z raportu przedstawiającego wyniki badania przeprowadzonego na początku 2009 r. wśród przedsiębiorstw energetycznych⁽⁴³⁾, jedynie jedna spośród 32 badanych spółek wprowadziła pojęcie odbiorcy wrażliwego, a kolejnych siedem planuje to zrobić w przyszłości. Brak definicji uniemożliwia przygotowanie sformalizowanego programu pomocy (a jest on potrzebny), przez co udzielane wsparcie przyznawane jest często na zasadach uznaniowych. Przedsiębiorstwa energetyczne nie prowadzą statystyk dotyczących odbiorców wrażliwych, co więcej nie prowadzą ich nawet w przypadku osób i gospodarstw domowych, w których używany jest sprzęt podtrzymujący lub ratujący zdrowie i życie. W efekcie zdarzają się przypadki wstrzymania dostaw prądu do takich mieszkań i domów, co stanowi bezpośrednie zagrożenie życia – przeprowadzona ankieta ujawniła około 20 takich przypadków w 2008 r., a nie jest to zapewne liczba ostateczna, ponieważ przedsiębiorstwa nie prowadzą statystyk.

Firmy energetyczne w wielu przypadkach czekają na ustawowe regulacje kwestii odbiorców wrażliwych i ich ochrony, a także na wprowadzenie przez państwo rozwiązań i mechanizmów gwarantujących bezpieczeństwo najbardziej zagrożonym konsumentom.

Nie ulega wątpliwości, że niezbędne jest wprowadzenie zmian w prawie krajowym, które umożliwią stworzenie sformalizowanego systemu ochrony odbiorców wrażliwych. Poza ustaleniami na poziomie centralnym bardzo ważne są działania lokalne. Pomoc udzielana przez gminę jest skuteczniejsza, ponieważ problem rozwiązuje się w mniejszej skali, co umożliwia lepsze rozeznanie, a tym samym sensowne działanie. Ustalenie liczby gospodarstw domowych zagrożonych ubóstwem energetycznym w gminie, pozwoli-

(43) „Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw energetycznych w świetle badań ankietowych”, raport Zespołu do Przeprowadzenia i Opracowania Badań Ankietowych Dotyczących Problematyki Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw Energetycznych pod kierownictwem I. Figaszewskiej, [9]

łoby dokładniej zaplanować pomoc i zapisać ją w budżecie. Autorzy Programu pomocy odbiorcom wrażliwym na rynku energii...⁽⁴⁴⁾ zaproponowali rozważenie wprowadzenia „dotacji celowej z budżetu państwa lub odpowiednich przesunięć w zakresie finansowania gmin, by zwiększyć fundusze na wypłatę odpowiednich świadczeń na rzecz odbiorców wrażliwych społecznie...”.

Być może warto różnorodne formy wsparcia finansowego powiązać z programami podnoszącymi poziom efektywności energetycznej, by ułatwić konsumentom zachowania i inwestycje umożliwiające oszczędzanie energii, a co za tym idzie – potencjalne zmniejszenie przyszłych problemów finansowych związanych z koniecznością opłacenia zbyt wysokich rachunków za energię.

Program pomocy odbiorcy wrażliwemu w Polsce powinien być powiązany ze stymulacją inwestycji zakładających poprawę warunków życia i ze zrównoważonym rozwojem gospodarczym. Ważne jest, by uwzględniał możliwość tworzenia nowych lokalnych miejsc pracy (np. instalatorzy, budowlańcy) i wzrost konkurencyjności cenowej energooszczędnych towarów i usług. To wszystko generuje też wpływy do budżetu państwa; zakładamy więc, że znajdzie wsparcie w resortach.

Kolejną istotną kwestią do rozwiązania jest trwale wstrzymanie dostaw energii elektrycznej. Jak wynika z raportu z przytaczanych już badań, w 2008 r. „odcięto” prąd 3000 odbiorców, pozbawiając ich możliwości normalnego funkcjonowania w domach. [9] Należy zatem podjąć próby wdrożenia rozwiązań umożliwiających minimalizację zjawiska. Być może dobrym rozwiązaniem byłby obowiązek współpracy przedsiębiorstw energetycznych z Ośrodkami Pomocy Społecznej, by oferowana przez nie pomoc była skuteczniejsza, a także wprowadzenie gwarancji dostaw w określonych okresach ochronnych m.in. zimowym.

Celowe jest wprowadzenie tematyki ubóstwa energetycznego oraz konieczności ochrony odbiorców wrażliwych w przedsiębiorstwach gazowych oraz ciepłownictwie.

Ważne jest także stałe podnoszenie świadomości konsumentów, pracowników przedsiębiorstw energetycznych i pracowników socjalnych. Pierwszych głównie w zakresie efektywnego użytkowania energii (dotyczy to również pracowników OPS, aby mogli przekazywać wiedzę konsumentom) oraz możliwości uzyskania pomocy – można to realizować np. poprzez wizyty w domach doradców informujących o sposobach oszczędzania energii. Pracowników spółek energetycznych należy przede wszystkim zachęcać do dialogu z odbiorcami, uczulić ich na występujące problemy i wskazać możliwości rozwiązań.

Być może dobrym rozwiązaniem byłoby dodanie przez dostawców energii do ich ofert usług z zakresu poprawy efektywności energetycznej w gospodarstwach domowych np. doradztwa, pomocy w wyborze i wymianie sprzętu na ten o lepszej klasie energetycznej, instalacji termostatów itp.

Ciekawe rozwiązanie dotyczące szkoleń przedstawiono na seminarium „Ubóstwo energetyczne w Polsce - problem społeczny czy ekonomiczny?” zorganizowanym w maju 2010 r. przez Krajową Agencję Poszanowania Energii SA. W ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki i jego działań aktywizujących zawodowo osoby bezrobotne zaproponowano przeprowadzenie szkoleń na doradców energetycznych osobom mających problemy ze spłatą zaległych rachunków za energię. Osoby te po przeszkoleniu można by zatrudnić w przedsiębiorstwach energetycznych, by zdobytą wiedzę wykorzystywały we współpracy z innymi zalegającymi z opłatami. Dodatkowo, z części wynagrodzenia spłacałyby własne zaległości wobec przedsiębiorstwa. Po spłaceniu długów prowadziłyby dalej działalność na zasadach rynkowych. Z PO Kapitał Ludzki można pokryć koszty szkolenia i część wynagrodzenia za pracę dla spółek energetycznych. [26]

(44) „Program pomocy odbiorcom wrażliwym społecznie na rynku energii elektrycznej i gazu oraz propozycje zmian legislacyjnych niezbędnych do wdrożenia programu”, raport końcowy Zespołu ds. Praw Badawczych nad Problematyką Odbiorców Wrażliwych Społecznie pod kierownictwem I. Figaszewskiej. [8]

W prowadzeniu działań zwalczających ubóstwo energetyczne można sięgać po przykłady z innych krajów europejskich. Nie wszystkie działania realizowane za granicą można bezpośrednio przenieść do Polski, jednak warto korzystać ze sprawdzonych przykładów m.in.:

- programów rządowych i funduszy umożliwiających termomodernizację budynków socjalnych, najstarszych budynków mieszkalnych oraz budynków zajmowanych przez najbiedniejsze rodziny (Francja, Belgia, Wielka Brytania);
- wprowadzenia i egzekwowania, a także regularnego uaktualniania wysokich standardów charakterystyki energetycznej dla nowo powstających budynków (Włochy);
- wprowadzenia zachęt i ulg podatkowych dla gospodarstw domowych inwestujących w efektywność energetyczną (Włochy, Francja);
- prowadzenia doradztwa z zakresu efektywności energetycznej (Belgia).

Jak wynika z przedstawionej analizy, problem ubóstwa energetycznego jest ważny i złożony. Wiąże się bezpośrednio z tematyką efektywności energetycznej, sposobem użytkowania energii przez odbiorców. Jest pętlą, którą trzeba przerwać, by móc kwestię rozwiązać. Problem dotyczy bowiem przede wszystkim rodzin najbiedniejszych, które przeważnie mieszkają w budynkach o niskich standardach energetycznych, często niespełniających norm, co powoduje, że zużycie energii w takich gospodarstwach domowych jest wyższe, a niskie dochody nie pozwalają na pokrycie kosztów. Rodziny lub osoby zagrożone ubóstwem energetycznym nie mają możliwości finansowych na zmianę warunków – modernizację zajmowanych budynków. Dlatego istotne jest stworzenie skutecznego systemu ochrony odbiorców wrażliwych, osób potencjalnie zagrożonych ubóstwem energetycznym; który obejmowałby zmiany w prawie krajowym i wprowadzenie mechanizmów na poziomie centralnym, a także pomoc gmin m.in. poprzez działalność OPS oraz działania przedsiębiorstw energetycznych. Potrzebne są programy i mechanizmy przygotowane dla gospodarstw domowych o najniższych dochodach oraz osób starszych, dostosowane do ich możliwości.

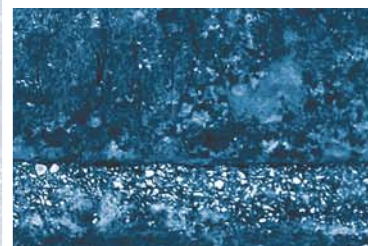
BIBLIOGRAFIA

- [1] Annual Report on Fuel Poverty Statistics 2012, Department of Energy and Climate Change, May 2012;
- [2] Berent-Kowalska G. – kierownik zespołu, Wnuk R., „Efektywność wykorzystania energii w latach 2000-2010”, GUS, Warszawa, 2012;
- [3] Elbe S. Dr, Neubacher S., The Economics of Fuel Poverty, prezentacja z konferencji Renewable Energy Solutions Addressing Fuel Poverty, 14 czerwca 2011, za Eckpunktepapier 2008;
- [4] Elbe S. Dr, Neubacher S., The Economics of Fuel Poverty, prezentacja z konferencji Renewable Energy Solutions Addressing Fuel Poverty, 14 czerwca 2011, za Caritas NRW 2009;
- [5] Energy Efficiency in the residential sector – Poland, A Poverty and Social Impact Analysis – 2011, World Bank, prezentacja;
- [6] Figaszewska I., „Ubóstwo energetyczne – co to jest?”, Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki, 5/2009;
- [7] Figaszewska I., Bednarska A., Falecki A., „W jaki sposób przedsiębiorstwa energetyczne pomagają odbiorcom wrażliwym społecznie uniknąć wstrzymania dostaw energii elektrycznej czy gazu?”, Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki, Nr 2/2008, 3 marca 2008;
- [8] Figaszewska I. – kierownik zespołu, „Program pomocy odbiorcom wrażliwym społecznie na rynku energii elektrycznej i gazu oraz propozycje zmian legislacyjnych niezbędnych do wdrożenia programu”, raport końcowy Zespołu ds. Praw Badawczych nad Problematyką Odbiorców Wrażliwych Społecznie, 31 marca 2008, Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki, nr 4/2008, 1 lipca 2008;
- [9] Figaszewska I. – kierownik zespołu, Dobroczyńska A., Dębek A., „Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw energetycznych w świetle badań ankietowych”, raport Zespołu do Przeprowadzenia i Opracowania Badań Ankietowych Dotyczących Problematyki Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw Energetycznych, 30 czerwca 2009, Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki, nr 5/2009, 1 września 2009;
- [10] Figaszewska I., „Model pomocy odbiorcy wrażliwemu społecznie w Polsce - propozycja URE”, prezentacja z seminarium „Ubóstwo energetyczne w Polsce - problem społeczny czy ekonomiczny?”, 18 maja 2010 r., Warszawa;
- [11] Fuel Poverty Action Guide 8th edition, National Energy Action, October 2012;
- [12] Kalliauer J. Dr, Moser J. Dr, „Energiearmut: In immer mehr Haushalten fehlt das Geld für Strom und Heizung!”, konferencja prasowa, 6 lipca 2011;
- [13] Kurowski P., „Ubóstwo energetyczne jako problem społeczny”, prezentacja na Konferencję Instytutu na rzecz Ekorozwoju „Alternatywa energetyczna dla Polski – wymiar regionalny, na przykładzie województwa podkarpackiego”, Rzeszów 27 września 2011;
- [14] Kurowski P., „Wydatki gospodarstw domowych na energię elektryczną. Próba ustalenia grup odbiorców wrażliwych na podwyżki cen energii”, Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki, nr 5/2008;
- [15] Kurowski P., „Zagrożenie ubóstwem energetycznym. Próba ustalenia zjawiska”, Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki 01/2012, NR 1 (79) 30 marca 2012, na podstawie danych GUS;
- [16] La pauvreté à travers les conditions de vie en Europe, Observatoire des inégalités, 17 maja 2011, za Eurostat;

- [17] Les conditions de logement en Europe, Observatoire des inégalités, 7 kwietnia 2011, za Eurostat;
- [18] National Bank of Denmark, 2009, za Dyck-Madsen Søren, Danish Experience within Increasing Energy Efficiency – and how it is Organised, prezentacja na konferencji „Efektywność energetyczna jako narzędzie do realizacji celów klimatycznych”, 27 listopada 2012;
- [19] Repelewicz-Iwaniuk A., „Pomoc udzielana przez samorząd odbiorcom wrażliwym”, prezentacja z seminarium „Ubóstwo energetyczne w Polsce - problem społeczny czy ekonomiczny?”, 18 maja 2010 r., Warszawa;
- [20] Tackling Fuel Poverty in Europe. Recommendations Guide for Policy Makers, EPEE, September 2009;
- [21] The Energy Efficiency Strategy: The Energy Efficiency Opportunity in the UK, Department of Energy and Climate Change, November 2012;
- [22] The UK Fuel Poverty Strategy. 6th Annual Progress Report 2008, Defra i BEER;
- [23] The UK Fuel Poverty Strategy. 7th Annual Progress Report 2009, October 2009;
- [24] The UK Fuel Poverty Strategy, November 2001;
- [25] Ubóstwo w Polsce w 2011r. (na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych), Materiał na konferencję prasową 31 maja 2012, GUS;
- [26] Węglarz A., „Propozycje narzędzi przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu w świetle ustawodawstwa w Polsce”, prezentacja z seminarium „Ubóstwo energetyczne w Polsce - problem społeczny czy ekonomiczny?”, 18 maja 2010 r., Warszawa;
- [27] World Energy Outlook 2012, International Energy Agency, polish translation, synteza, OECD/AIE, listopad 2012.

Akty prawne:

- [28] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/73/WE z 13 lipca 2009 r. dotycząca wspólnych zasad rynku wewnętrznego gazu ziemnego i uchylająca dyrektywę 2003/55/WE;
- [29] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/31/UE z 19 maja 2010 r. w sprawie charakterystyki energetycznej budynków;
- [30] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/27/UE z 25 października 2012 r. w sprawie efektywności energetycznej, zmiany dyrektyw 2009/125/WE i 2010/30/UE oraz uchylecia dyrektyw 2004/8/WE i 2006/32/WE;
- [31] Ustawa z 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne;
- [32] Ustawa z 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych.

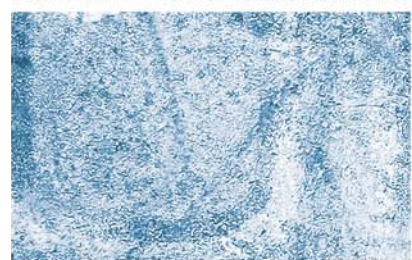

Strony internetowe:

- [33] <http://cieplemieszkanie.wordpress.com/2011/11/14/wsparcie-termomodernizacji-przez-fundusz-termomodernizacji-i-remontow/>, 10 stycznia 2013;
- [34] http://energetyka.wnp.pl/ustalono-wysokosc-bonifikaty-na-prad-dla-odbiorcow-wrazliwych,174084_1_0_0.html, 7 stycznia 2013;
- [35] <http://fuelpoverty.eu/2011/12/13/fuel-poverty-in-austria/za> BMASK (2011), 'Armutgefährdung und Lebensbedingungen in Österreich Ergebnisse aus EU-SILC 2009. Tabellenband', 20 listopada 2012;
- [36] <http://fuelpoverty.eu/2012/09/03/portugal/>, 22 listopada 2012;
- [37] <http://ideas.repec.org/p/cep/sticar/casereport72.html>;
- [38] http://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/316123,gmina_wyplaci_zasilek_celowy_na_oplaceniu_rachunku_za_prad.html, 10 stycznia 2013;
- [39] <http://www.administrator24.info/artykul/id3869,pomoc-wrazliwym-odbiorcom>, 7 stycznia 2013;
- [40] http://www.cire.pl/pokaz-pdf-%252Fplik%252F%252Fsystem_ochr_odb_wraz_sys_nied.pdf, 7 stycznia 2013;
- [41] <http://www.euractiv.com/energy-efficiency/energy-efficiency-directive-brin-analysis-512027>, 22 listopada 2012;
- [42] http://www.ine-isd.org.pl/lang/pl/page/aktualnosci/id/9/stronicowanie/1/view/o_dunskich_doswiadczeniach_w_zakresie_efektywnosci_energetycznej_w_warszawie/, 10 stycznia 2012;
- [43] <http://www.reo.pl/trojpak-energetyczny-nowe-prawo-wejdzie-w-zycie-najwcześniej-w-2014-r>, 7 stycznia 2013;
- [44] http://www.ure.gov.pl/portal/pl/538/2668/Europejska_Karta_Praw_Odbiorcow_Energii.html, 7 grudnia 2012;
- [45] <http://www.worldenergyoutlook.org/resources/energydevelopment/measuringenergyanddevelopment/>;
- [46] http://www.chronmyklimat.pl/eksperci-dla-chronmyklimat/11028-ubostwo-energetyczne_w_europie.

Wykaz ważniejszych publikacji i opracowań przygotowanych przez Instytut na rzecz Ekorozwoju od 2006 r.

- *Polityka energetyczna Polski. Deklaracje i rzeczywistość.* Warszawa 2006.
- *Biopaliwa w Polsce. Możliwości i wyzwania.* Warszawa 2007.
- *Funkcjonowanie systemu białych certyfikatów w Polsce jako mechanizmu stymulującego zachowania energooszczędne – zasady i szczegółowa koncepcja działania.* Wspólnie z firmą Procesy Inwestycyjne. Warszawa 2007.
- *Możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii w Polsce do roku 2020.* Wspólnie z Instytutem Energetyki Odnawialnej. Warszawa 2007.
- *Natura 2000 w edukacji szkolnej. Poradnik dla nauczycieli.* Warszawa 2007.
- *Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Krajowego Planu Strategicznego Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.* Wspólnie z firmami Agrotec Polska Sp. zo.o. i Agrotec-Spa. Warszawa 2007.
- *Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej.* Warszawa 2007. Wspólnie z Instytutem Ochrony Środowiska.
- *Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.* Wspólnie z firmami Agrotec Polska Sp. zo.o. i Agrotec-Spa. Warszawa 2007.
- *Barometr zrównoważonego rozwoju.* Warszawa 2008.
- *Fundusze Unii Europejskiej na lata 2007-2013 a ochrona klimatu.* Warszawa 2008.
- *Jak chronić klimat na poziomie lokalnym.* Warszawa 2008.
- *Jaka energetyka w zrównoważonym rozwoju?* Warszawa 2008.
- *Społeczeństwo obywatelskie wobec konsekwencji zmian klimatu.* Warszawa 2008.
- *Twoje miasto – Twój klimat.* Warszawa 2008.
- *2°C – granica nie do przekroczenia.* Tłumaczenie, Warszawa 2009.
- *Alternatywna Polityka Energetyczna Polski do 2030 roku. Raport techniczno-metodologiczny.* Warszawa 2009.
- *Alternatywna Polityka Energetyczna Polski do 2030 roku. Raport dla osób podejmujących decyzje.* Warszawa 2009.
- *Barometr zrównoważonego rozwoju 2008/2009.* Warszawa 2009.
- *Drugie spotkanie na temat energetyki jądrowej (kraje skandynawskie).* Warszawa 2010.
- *Energetyka jądrowa – przebieg debaty w Niemczech.* Warszawa 2009.
- *Energia – konieczność ale i odpowiedzialność. Broszura dla społeczeństwa.* Warszawa 2009.
- *Jak zapewnić rozwój zrównoważony terenów otwartych?* Warszawa 2009.
- *Jak zapewnić rozwój zrównoważony terenów zurbanizowanych? Metropolie.* Warszawa 2009.
- *Jaki transport w zrównoważonym rozwoju?* Warszawa 2009.
- *Klimat a gospodarowanie wodami.* Warszawa 2009.
- *Klimat a turystyka.* Warszawa 2009.
- *Małe ABC... Ochrony klimatu.* Warszawa, trzy wydania: 2007, 2008 i 2009.
- *Polityka klimatyczna Polski – wyzwaniem XXI wieku.* Wspólnie z Polskim Klubem Ekologicznym. Warszawa 2009.
- *Drugie spotkanie na temat energetyki jądrowej (kraje skandynawskie).* Warszawa 2010.
- *Energetyka rozproszona jako odpowiedź na potrzeby rynku (prosumenta) i pakietu energetyczno-klimatycznego.* Warszawa 2010.
- *Kompleksowa ewaluacja programu ekokonwersji w Polsce.* Wspólnie z firmą Ernst & Young. Warszawa 2010.
- *Natura 2000. ABC dla turystyki.* Warszawa 2010
- *Prognozy oddziaływania na środowisko projektu Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.* Wspólnie z firma WS Atkins. Warszawa 2010.
- *Energetyka rozproszona. Od dominacji energetyki w gospodarce do zrównoważonego rozwoju, od paliw kopalnych do energetyki odnawialnej i efektywności energetycznej.* Wspólnie z Polskim Klubem Ekologicznym Okręg Mazowiecki. Warszawa 2011.
- *Komplet 11 broszur dotyczących: małej biogazowni rolniczej, domu pasywnego, energetyki rozproszonej, energii w gospodarstwie rolnym, energii w obiekcie turystycznym, energooszczędnego domu i mieszkania, inteligentnych systemów zarządzania użytkowaniem energii, samochodu elektrycznego, urządzeń konsumujących energię, zielonej energii i zrównoważonego miasta – zrównoważonej energii.* Warszawa 2011.
- *Barometr zrównoważonego rozwoju 2010-2011.* Warszawa 2012.
- *Instrumenty realizacji Alternatywnej polityki energetycznej Polski do roku 2030 (wybrane zagadnienia).* Warszawa, 2012.
- *Świadomość ekologiczna turystów.* Warszawa 2012.
- *Trzecie spotkanie na temat energetyki jądrowej: Francja, Niemcy, Japonia po Fukushima.* Warszawa 2012.
- *Raport o stanie przygotowań lokalnych do zmian klimatu. Raport otwarcia.* Warszawa 2012.
- *Węgiel brunatny – paliwo bez przyszłości.* Warszawa 2012.
- *Rozdroża polskiej energetyki. Poradnik dla parlamentarzystów.* Warszawa 2012.
- *O energetyce przyjaznej środowisku prawie wszystko. Mały leksykon dla dziennikarzy.* Wersja elektroniczna. Warszawa 2012.
- *Efektywność zużycia energii - między deklaracjami, stanem obecnym a przyszłością.* Warszawa 2012.
- *Komplet 5 broszur: Raport oceny śladu węglowego powiatu: poddębickiego, starogardzkiego, kwidzińskiego, miasta Jaworzno i Płock w latach 2005 i 2010.* Warszawa 2013.

Instytut na rzecz Ekorozwoju
ul. Nabelaka 15 lok. 1, 00-743 Warszawa
tel. 22 851-04-02, -03, -04, faks 22 851-04-00
e-mail: ine@ine-isd.org.pl, <http://www.ine-isd.org.pl>

